

Utbildningsspel om inre säkerhet

Lärarguide

INRIKESMINISTERIETS PUBLIKATION 14/2018

Inre säkerhet

Inrikesministeriets publikation 14/2018

Utbildningsspel om inre säkerhet

Lärarguide

Inrikesministeriet

ISBN: 978-952-324-222-7 (tryckt)

ISBN: 978-952-324-223-4 (PDF)

Bilderna: Aniway Oy, Eero Niemi

Layout: Statsrådets förvaltningsenhet, publikationsverksamheten

Helsingfors 2018

Utbildningsspel om inre säkerhet är gjort av Aniway Oy i samarbete med Dadamedia.

Presentationsblad

Utgivare	Inrikesministeriet	2018	
Författare	Inrikesministeriet		
Publikationens titel	Utbildningsspel om inre säkerhet Lärarguide		
Publikationsseriens namn och nummer	Inrikesministeriets publikation 14/2018		
Diarie-/ projektnummer	SMDno-2017-1092	Tema	Inre säkerhet
ISBN tryckt	978-952-324-222-7	ISSN tryckt	2341-8524
ISBN PDF	978-952-324-223-4	ISSN PDF	2341-8532
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-223-4		
Sidantal	80	Språk	svenska
Nyckelord	inre säkerhet, ungdomar, spel		
Referat	<p>Inrikesministeriet har tagit ett steg in i den digitala eran och ungdomarnas värld. Ministeriet har utvecklat försökskulturen med hjälp av ett spel som handlar om olika teman inom inre säkerhet. Spelet riktar sig till högstadieelever och behandlar genom konkreta exempel bland annat säkerhetsrelaterade färdigheter, sociala medier, social förmåga och hälsa. Ungdomarna sporras till att begrunda även kvistiga frågor som kan uppstå i vardagliga situationer och i deras eget liv. Spelet kan spelas via en webbläsare, pekplatta eller smarttelefon.</p> <p>Spelet om inre säkerhet (STOP) är ett utbildningsspel som kan spelas av alla elever i klassen, av några kompisar tillsammans eller av bara en elev. Syftet med spelet är att lyfta fram frågor om bland annat utslagning, hatretorik och mediäläskunnighet, men också att erbjuda lösningar på svåra frågor i vardagen.</p>		
Förläggare	Inrikesministeriet		
Tryckort och år	Grano Ab, 2018		
Distribution/ beställningar	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Kuvailulehti

Julkaisija	Sisäministeriö	2018	
Tekijät	Sisäministeriö		
Julkaisun nimi	Sisäisen turvallisuuden opetuspele Opettajan opas		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sisäministeriön julkaisu 14/2018		
Diaari/hankenumero	SMDno-2017-1092	Teema	Sisäinen turvallisuus
ISBN painettu	978-952-324-222-7	ISSN painettu	2341-8524
ISBN PDF	978-952-324-223-4	ISSN PDF	2341-8532
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-223-4		
Sivumäärä	80	Kieli	ruotsi
Asiasanat	sisäinen turvallisuus, nuoret, pelit		
Tiivistelmä	<p>Sisäministeriö on ottanut askeleen kohti digiä ja kohti nuorten maailmaa. Sisäministeriö on kehittänyt kokeilukulttuurista hyödyntäen peliä, jossa käsitellään sisäisen turvallisuuden teemoja. Yläasteikäisille suunnatussa pelissä käsitellään konkreettisten esimerkkitalanteiden avulla teemoja, kuten turvallisuuteen liittyviä taitoja, sosiaalista mediaa, sosiaalisuutta ja terveyttä. Nuoria herätellään pohtimaan kiperiäkin aiheita, jotka kumpuavat arkipäiväisistä tilanteista ja nuorten omasta elämästä. Peliä voi pelata nettiselaimessa, tabletilla tai älypuhelimella.</p> <p>Sisäisen turvallisuuden peli (STOP) on opetuspele, jota voi pelata koulussa yhdessä luokan kanssa, kavereiden kanssa tai yksin. Pelissä on tarkoitus nostaa esiin muun muassa syrjäytymiseen, vihapuheeseen ja medialukutaitoon liittyviä kysymyksiä, mutta tarjota myös ratkaisun avaimia arjen vaikeisiin asioihin.</p>		
Kustantaja	Sisäministeriö		
Painopaikka ja vuosi	Grano Oy, 2018		
Julkaisun jakaja/myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of the Interior	2018	
Authors	Ministry of the Interior		
Title of publication	Internal security educational game Teachers' guide		
Series and publication number	Ministry of the Interior Publications 14/2018		
Register number	SMDno-2017-1092	Subject	Internal security
ISBN (printed)	978-952-324-222-7	ISSN (printed)	2341-8524
ISBN PDF	978-952-324-223-4	ISSN (PDF)	2341-8532
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-223-4		
Pages	80	Language	Swedish
Keywords	internal security, young people, games		
<p>Abstract</p> <p>The Ministry of the Interior has taken a step towards digitalisation and the world of young people. By putting its culture of experimentation into practice, the Ministry has developed a game dealing with themes of internal security. The game is aimed at young people aged 13 to 16 and it uses concrete examples to explore themes such as social media, social skills, health and skills relating to security. Young people are encouraged to think about tough questions which are common in everyday situations and their own lives. The game can be played in a web browser, or on a tablet or smartphone.</p> <p>The internal security game (STOP) is an educational game which can be played in class, with friends or by yourself. The game aims not only to raise awareness of questions such as social exclusion, hate speech and media literacy, but also to provide solutions to difficult everyday problems.</p>			
Publisher	Ministry of the Interior		
Printed by (place and time)	Grano Ltd, 2018		
Distributed by/ publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Innehåll

1	Inledning	7
2	Att använda STOP-spelet i undervisningen	9
3	Kortens teman	10
	Hälsa	11
	Allmän säkerhet	18
	Mänskliga relationer	29
	Trafik	42
	En vardag som präglas av teknik	48
	Ekonomi och arbetsliv	57
	Integritet och personliga gränser	62
	Hantering av vardagen	73

1 Inledning

Det är vår gemensamma uppgift att skapa en trygg och säker miljö – ett spel gör det lite roligare!

De unga värdesätter tryggheten och säkerheten i Finland. För dem innebär det i första hand att känna sig trygg i sin närmaste omgivning och att ha en stabil ekonomi. Samtidigt är det på grund av de globala hoten mot säkerheten, t.ex. klimatförändringen, cyberhoten och de politiska spänningarna, svårt att skapa sig en bild av det framtida säkerhetsläget. Även om det inte går att förbereda sig på allt är det viktigt att de unga känner att de genom sitt eget agerande kan påverka sin egen och andras säkerhet.

Det är viktigt att inse att människorna själva ger upphov till ett av de största hoten mot den inre säkerheten. En av de stora utmaningarna för den inre säkerheten är utanförskap bland unga. Genom att förbättra de ungas säkerhetsrelaterade färdigheter och uppmuntra dem att aktivt öka sitt eget välbefinnande kan man bidra till att förebygga den onda cirkel som utanförskap leder till. Det är viktigt att stödja de unga när de bearbetar sin egen rädsla och otrygghet. Det är också bra att komma ihåg att Finland är ett mycket tryggt land, ett av de tryggaste i världen, och tryggare än någonsin tidigare under landets historia.

De unga behöver många säkerhetsrelaterade färdigheter i sin vardag. De måste kunna röra sig och agera på ett tryggt och säkert sätt i olika miljöer och ta hand om både sig själva och andra. Dessa färdigheter spelar en nyckelroll i samhället, varför det är särskilt viktigt att upprätthålla dem. Skolan är en trygg gemenskap där man kan öva upp dessa färdigheter – t.ex. med hjälp av det här spelet.

STOP-spelet (ett utbildningsspel om inre säkerhet) är avsett för högstadieelever, och målet med spelet är att öka elevernas kunskaper om inre säkerhet och att ge dem de färdigheter som de behöver för att kunna agera i svåra säkerhetsrelaterade situationer. I den grundläggande utbildningen ska elevernas framtidstro stödjas, och det är också målet för spelet: efter spelet och genomgången av det känner eleverna att deras möjligheter att påverka har ökat genom att de har kunnat fatta beslut i utmanande situationer.

Läroplanens kompetensområde Vardagskompetens (K3) är ett mångsidigt kompetensområde som spelet och den efterföljande genomgången av spelupplevelsen kan utgöra ett stöd för. I spelet får ungdomarna ta ställning till olika situationer där de måste göra ett val för att hantera vardagen. Det kan handla om t.ex. hälsa, mänskliga relationer, en vardag som präglas av teknik, integritet och personliga gränser i förhållande till säkerheten. Spelet kan spelas t.ex. under lektionerna i hälsokunskap och samhällslära. Det bärande temat i spelet är multilitteracitet framför allt i digitala gemenskaper, varför spelet även bidrar till att utveckla elevernas mediekunskaper..

2 Att använda STOP-spelet i undervisningen

Utbildningsspelet om inre säkerhet är ett digitalt kortspel, som finns på adressen www.arjenturvallisuus.fi.

För att spela behövs en smarttelefon, en pekplatta eller en dator. Spelet innehåller totalt ca 70 kort, och för varje spelomgång väljer spelet slumpmässigt ut ca 30 kort. En spelomgång tar ungefär 5 minuter, men man bör reservera minst en halv timme för spelet så att man också hinner förbereda det och gå igenom det efteråt.

På varje kort väljer eleven ett av två säkerhetsrelaterade alternativ. Det är sällan lätt att välja mellan de alternativ som ges på kortet. Vanligen är ingetdera alternativet entydigt rätt eller fel, utan eleven måste göra sitt val utifrån sina egna värderingar. Valet kan kännas motstridigt och det kan hända att eleven vill välja ett tredje alternativ, som dock inte finns. Beroende på elevens val delas poäng ut i fyra olika kategorier: hälsa, sociala färdigheter, sociala medier och vardagskompetens.

I början av spelet kan läraren projicera spelet på en filmduk och förklara spelet genom att gå igenom några kort tillsammans med eleverna, varefter eleverna kan börja spela. Tanken är att eleverna spelar en och en, men de kan också spela i par och då diskutera de olika alternativen med varandra.

Vissa kort behandlar allvarliga teman som eleverna kan börja grubbla över. Därför är det viktigt att läraren går igenom spelupplevelsen med eleverna. Det här materialet kan användas som stöd för diskussionen. När man diskuterar spelet efteråt är det bra att komma ihåg att alla elever inte har haft samma spelkort, eftersom spelet väljer ut korten slumpmässigt.

Diskussionen kan exempelvis gå till så att läraren väljer ut några kort som man sedan diskuterar tillsammans. Läraren kan också be eleverna skriva ner iakttagelser under spelets gång och då kan diskussionen utgå från dessa iakttagelser, som antingen diskuteras parvis, i mindre grupper eller gemensamt i hela klassen. En annan möjlighet är att varje elev på egen hand och med spelet som utgångspunkt skriver ner sin syn på inre säkerhet.

När man i klassen i samband med spelet diskuterar brott och allmän säkerhet är det bra att komma ihåg att det kan väcka olika erfarenheter, minnen och tankar till liv hos ungdomarna. Det kan vara bra att i början av spelet förklara för ungdomarna att lektionen och spelsituationen inte är rätt tillfälle att dela med sig av smärtsamma erfarenheter. Du kan uppmana eleverna att kontakta dig efter lektionen om det är något de börjar grubbla över.

3 Kortens teman

Korten behandlar åtta teman som har att göra med inre säkerhet: hälsa, allmän säkerhet, trafik, en vardag som präglas av teknik, integritet och personliga gränser, mänskliga relationer, hantering av vardagen samt ekonomi och arbetsliv. Vissa kort är kopplade till fler än ett tema. Dessutom är sociala medier en genomgående aspekt i flera teman.

I det här kapitlet går vi igenom huvuddragen i spelets teman och presenterar de flesta spelkort. Vi förklarar kortens innehåll och ger förslag till olika frågor med anknytning till korten som kan diskuteras i klassen. I slutet av varje tema finns tips på länkar om man vill fördjupa sig i temat.

HÄLSA

Personlig säkerhet grundar sig först och främst på att ta hand om sin hälsa. För högstadieläverna blir det allt viktigare att kunna hantera hälsoaspekterna i vardagen när de stegvis börjar frigöra sig från föräldrarna. De måste lära sig att själva se till att de får tillräckligt med sömn, vila och motion samt en regelbunden dygnsrytm.

Många ungdomar börjar fundera över sina matvanor och sitt förhållande till alkohol och droger. Även ett gott uppförande, empati och förmåga att sätta sig in i en annans situation är färdigheter som stärker både den egna säkerheten och säkerheten i samhället. Ungdomarna måste klara av att ta hand om både sig själva och andra och kunna agera i situationer där någon annans hälsa äventyras.

Många ungdomar grubblar över sina hälsobekymmer i sin ensamhet, eftersom de inte vet var de kan söka och få hjälp. Det är vår uppgift som vuxna att stödja dessa ungdomar så att de börjar ta ansvar för sin egen hälsa och välfärd och att uppmuntra dem att kontakta människor som kan hjälpa dem. De kan få hjälp och råd av en vuxen som de själva upplever som trygg, av någon inom skolpersonalen, social- och hälsovårdstjänsterna, ungdomsarbetet, församlingen, brottsjouren eller polisen eller av ett skyddshem.

Att i tid styra de ungas hälsovanor i en positiv riktning ger långvarig nytta, som kan leda till att exempelvis risken för marginalisering minskar avsevärt.

TRÖTTHET

Mitt under ett spel börjar du känna dig trött. Tar du en energidryck eller går du och lägger dig?

Svarsalternativ: Energi / Sömn

Energidrycker marknadsförs som produkter som ökar uthålligheten och prestationsförmågan. Visst stämmer det att koffeinet i dryckerna har en tillfällig uppiggande effekt, men det är inte precis något harmlöst uppiggande ämne. Förutom koffeinet har sockret i energidryckerna en negativ effekt på hälsan. I stället för att ta en energidryck när man känner sig trött lönar det sig att ta en paus i spelandet, dricka vatten, gå ut en stund eller äta ett hälsosamt mellanmål.

När ungdomarna sitter framför datorn för länge blir de trötta. De kan få huvudvärk, trötta ögon och olika symptom i handlederna, armbågarna, ryggen eller nacken. Överdrivet spelande kan också leda till störningar i sömnrutmen och sömnlöshet, vilket i sin tur påverkar förmågan att hantera vardagen. Med tanke på vardagskontrollen är det ytterst viktigt att en aktiv spelare vilar och får tillräckligt med sömn av god kvalitet.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vilka alternativ finns det till uppiggande medel (kaffe, energidrycker)?
- Vilka symptom kan man få av överdrivet spelande och hur kan man förebygga dem?
- Vilka ergonomiska lösningar kan man skapa i spelrummet för att spelaren ska må bra?

ENSAMHET

Du känner dig ensam: talar du med dina föräldrar eller skriver du till dina kompisar på olika sociala medier?

Svarsalternativ: Föräldrar / Kompisar

Ungefär en av fem ungdomar lider av ensamhet. Ensamheten kan leda till sämre självförtroende och öka risken för att insjukna i exempelvis depression. Den unga saknar kanske kompisar i skolan, och också i hobbygrupper händer det att någon blir ensam. I sådana situationer blir kompisrelationerna på nätet viktiga. Det gäller för den vuxna att stärka den ungas tro på att situationen kommer att förändras och ensamheten går över.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vilken nytta och glädje har man av att dela erfarenheter och känslor med sina kompisar på sociala medier?
- Hur kan man hitta nya kompisar på de sociala medierna om man saknar kompisar i skolan eller i sin hobby?
- Hur känns det att lämnas utanför gruppen? Hur känns det att vara ensam och avvisad? Vad vill man då att de andra ska göra?

PÅ KURS

Deltar du hellre i en kurs i första hjälpen eller i en kickboxningskurs?

Svarsalternativ: Första hjälpen / Kickboxning

På en kurs i första hjälpen får man kunskaper i livräddande första hjälpen. De är viktiga medborgarfärdigheter som man har nytta av i överraskande situationer. Olycksfall inträffar i hemmen, på stan, i trafiken och på arbetsplatserna. Enligt THL är olycksfall den fjärde vanligaste dödsorsaken bland finländarna. Det är viktigt att upprätthålla sina kunskaper i första hjälpen.

De som har självförsvar eller en kampsport som hobby lär sig färdigheter som de kan använda för att försvara sig själva vid en fysisk attack. Vissa grenar är förknippade med åldersgränser och är alltså inte tillgängliga för de allra yngsta. Kampsporter kan utövas på många olika orter i Finland. Vissa har en felaktig uppfattning om kampsporter och tror att de uppmuntrar ungdomarna till våld och att de som utövar dessa sportgrenar har en tendens till våldsamt beteende.

Frågor att diskutera i klassen:

- I vilka vardagliga situationer kan man ha nytta av att kunna ge första hjälpen?
- Vilka färdigheter som förbättrar säkerheten kan man få om man sysslar med en kampsport?
- Hurdana fredliga konfliktlösningsmetoder kan man lära sig inom kampsporterna?

Webbuppgift: Läs på webben om vad man lär sig på en kurs i första hjälpen. Ni kan också ladda ner Röda Korsets app med anvisningar om första hjälpen, så har ni alltid anvisningarna med er i telefonen. Ni hittar den i appbutikerna med sökordet Röda Korset.

ÖVERDOS

Din kompis har tagit konstiga piller på en fest och börjar slå sönder och förstöra allt omkring sig. Vad gör du?

Svarsalternativ: Håller koll på hur kompisens mår / Ringer polisen

Det kan vara skrämmande att se hur en kompis plötsligt börjar bete sig aggressivt. Om situationen blir mycket hotfull och man inte själv får kontroll över den kan man ringa polisen. Man bör också överväga att ringa efter ambulans.

Om man inte vet vad ett piller innehåller och vilka verkningar det har ska man aldrig ta det. Också vanliga mediciner som kombineras med t.ex. alkohol kan orsaka ett livsfarligt förgiftningstillstånd. En person som sprider konstiga piller bland ungdomar borde också ställas till svars för sina gärningar, så även därför är det bra att meddela polisen.

Frågor att diskutera i klassen:

- Varför ska man aldrig ta konstiga piller?
- Varför är det en bra idé att kalla på polis?

ÄTSTÖRNING

Din vän berättar att han lider av en ätstörning. Säger du att du gärna diskuterar saken med honom eller föreslår du att han ska gå till hälsovårdaren?

Svarsalternativ: Diskuterar / Hälsovårdaren

Ätstörningar är rätt så vanliga sjukdomar. Enligt Ätstörningsförbundet lider så många som var tionde flicka av någon grad av störning i sina ungdomsår. Ätstörningar bland pojkar kan nuförtiden identifieras allt bättre, och följaktligen verkar också andelen pojkar med ätstörningar öka i statistiken.

Det är modigt av vännen att berätta om sin situation. Ofta är det nämligen så att den insjuknade inte vill tala om saken och upplever det som ett hot att bli erbjuden hjälp. Som vän kan man inte agera terapeut, men man kan försöka lyssna och förstå den insjuknade. Stödet av en vän ersätter dock inte den hälsovård som behövs för att läkningsprocessen ska komma igång.

Det man kan göra för sin insjuknade vän är t.ex. att hjälpa till att sammanställa en lista över vännens problem, symptom och känslor, som kan användas som underlag för samtalet med hälsovårdaren. Det finns webbtjänster och telefonrådgivningar som man kan uppmuntra vännen att kontakta, om det till exempel är svårt att tala med föräldrarna om problemet.

Frågor att diskutera i klassen:

- Många som lider av ätstörningar söker via nätet kamratstöd av andra som lider av samma sjukdom. Det händer att material som förvärrar sjukdomen delas inom olika webbgrupper, som bantnings- och motionstips, vilket stärker den onda cirkeln av negativa och skadliga vanor. Vilka konsekvenser kan det stöd som denna typ av kamratstödsgrupper erbjuder ha för den unga?
- Vilka andra trygga och hjälpande vuxna finns det i skolan förutom hälsovårdaren? Hur gör man till exempel för att få prata med kuratorn eller skolpsykologen? Vilka andra kanaler finns det i skolan för den som söker hjälp för sina egna eller en kompis problem?

LÄS MER OM HÄLSA

- Nätverket för spelfostrare har gett ut handboken "Pelikasvattajien käsikirja" med information om spelandets avigsidor och hur de kan förebyggas: <http://www.pelipaiva.fi/pelikasvattajankasikirja.pdf> (på finska)
- På EHYT:s webbplats Pelitaito.fi finns mycket information om hur spelandet påverkar hälsan och välbefinnandet: <http://www.pelitaito.fi/new/digipelaaminen/> (på finska)
- "Niska jumissa!" Mannerheims Barnskyddsförbunds material om hur ergonomin kan förbättras vid användning av mobiltelefoner: https://www.mll.fi/2017/11/niska-jumissa/?post_date=20171117134219 (på finska)
- Föreningen för Mental Hälsas applikation "Mun mieli" mäter de ungas sinnestillstånd och välbefinnande i vardagen: <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/pelit-ja-teht%C3%A4v%C3%A4t/mun-mieli-sovellus> (på finska)
- På Ätstörningsförbundets webbplats finns omfattande information om ätstörningar och bl.a. tips på hur man ska kommunicera med den insjuknade: <http://www.syomishairioliitto.fi/svenska/atstorningarna/index.html>
- Giftinformationscentralen ger hjälp per telefon, och på centralens informationsrika webbplats kan du läsa om vilka förgiftningssymtom olika kemikalier och ämnen ger: <http://www.hus.fi/sv/sjukvard/sjukvardstjanster/giftinformationscentralen/Sidor/default.aspx>
- Röda Korset tillhandahåller spel och tester om första hjälpen som kan underlätta inläringen av första hjälpen-färdigheter: <https://www.punainenristi.fi/opi-ensiapua/ensiapupelit-ja-testit> (på finska)
- Ensamheten kan kännas mindre tung om man får sällskap och kan prata med andra unga eller trygga vuxna på nätet. Information om olika tjänsters öppettider finns på adressen <http://www.netari.fi/aikataulut/> (på finska)

ALLMÄN SÄKERHET

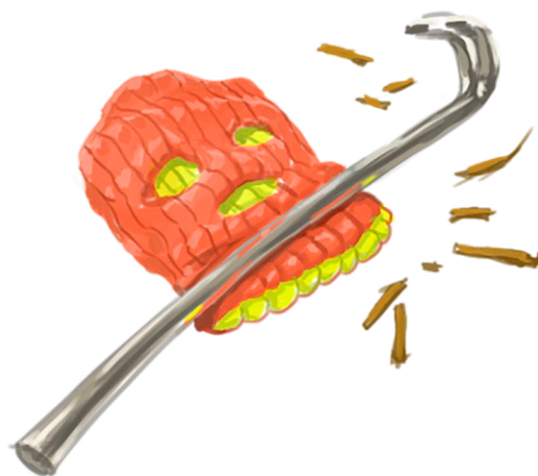
Ungdomar kan hamna i olika farliga situationer som äventyrar säkerheten mitt i vardagen, t.ex. hemma, i skolan, i samband med en hobby eller på internet. En statistisk analys över en längre period visar att våldet mot och misshandeln av barn och ungdomar har minskat och säkerheten bland ungdomar ökat. Enligt Barnofferundersökningen från 2013 hade dock knappt 40 procent av alla ungdomar i åldern 15–16 år upplevt våld eller hot om våld. Ämnet berör alltså många elever överallt i Finland.

När man är ung provar man på olika nya saker och tar också en del medvetna risker. Det ökar i sin tur risken för olycksfall. Ofta hamnar man i olika riskfyllda situationer till följd av en impulsiv handling som ett gäng kompisar begår utan eftertanke. Ibland är olycksfallen förknippade med missbruksbeteende. Det kan vara svårt för en ung person att bedöma konsekvenserna av sina handlingar. Ungdomar råkar ut för olycksfall i synnerhet i trafiken och i samband med olika händelser. Risktagning kan få dyra konsekvenser: unga chaufförer löper mer än tre gånger större risk att omkomma i trafiken jämfört med den övriga befolkningen.

Det kan vara svårt också för en vuxen att identifiera en brottsituation. Den unga visar inte alltid symptom efter att ha blivit offer för ett brott och inser inte heller nödvändigtvis att det vore bra att diskutera vad som hänt med en vuxen. Det är ett känt faktum att en stor del av alla brott som drabbar barn aldrig anmäls till polisen. Det är alltså fråga om dold brottslighet som aldrig statistikförs. Det är därför viktigt att man tillsammans i förebyggande syfte går igenom olika processer som är förknippade med brott och lär sig identifiera dem.

Typiska brott som begås av ungdomar i Finland är snatteri, skadegörelse, lindrigt våld, bilkörning utan körkort och rattfylleri. Oftast är det fråga om lindriga brott. Det straffrättsliga ansvaret börjar vid 15 års ålder. Yngre personer än så får inget straff för ett brott som de begått. Vid behov kan barn emellertid omfattas av myndighetsåtgärder, och de är också skyldiga att ersätta skador som de orsakat.

Det är viktigt att den vuxna hjälper den unga att identifiera olika situationer och bedöma sina egna handlingar i syfte att stärka den allmänna säkerheten. Om den vuxna misstänker att den unga har begått eller blivit offer för ett brott gäller det att hålla sig lugn och neutral och undvika att bli förskräckt. Den vuxna ska lyssna och vid behov skriva upp vad som hänt. Det gäller att få den unga att känna sig trygg samt att hjälpa honom eller henne att förstå att det är naturligt att det som skett väcker många olika känslor och att situationen kommer att lösas sig.

INBROTT

En kompis ber dig vara med om att göra ett inbrott. Ställer du upp?

Svarsalternativ: Ja / Nej

Ett inbrott är alltid ett brott. Vanligtvis faller det under brottsbeteckningen stöld eller grov stöld. Stöld hör till de vanligaste brotten, och varje år får polisen kännedom om fler än 90 000 stölder.

Stöld och snatteri är ett relativt vanligt fenomen bland unga. Om förövaren är över 15 år måste han eller hon betala böter för sitt brott. Dessutom är förövaren ersättningskyldig om den stulna egendomen har skadats. När det är fråga om en person under 18 år ringer polisen alltid vårdnadshavarna och gör en barnskyddsanmälan till socialvårdsmyndigheterna. Om förövaren är 15–17 år antecknas gärningen också i straffregistret. Anteckningen i straffregistret kan förstöra drömmarna om en karriär exempelvis inom flygtrafiken, kärnenergibranschen, justitieförvaltningen eller vid en centralbank. I praktiken kan en brottslig bakgrund försämra möjligheterna att söka arbete också inom andra branscher, eftersom informationen sprids inom personens bekantskapskrets och inom den egna branschen.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vilka följder kan en anteckning i straffregistret, ett samtal till föräldrarna och en barnskyddsanmälan få för den unga?
- Vilka andra sätt att skapa spänning i livet finns det än att t.ex. begå ett inbrott eller en stöld?
- Hur kan man lära sig att säga "nej" till sådana förslag inom ett kompisgäng som involverar en brottslig eller annars riskfylld handling?

VANDALISERING

Du ser att någon har sönder prisskåpet i skolan. En undersökning inleds om fallet. Berättar du vem den skyldiga är?

Svarsalternativ: Ja / Nej

När ungdomar blir vittne till ett brott vet de inte nödvändigtvis hur de bör agera. Om det är möjligt att avbryta det som pågår utan säkerhetsrisk kan man göra det. Ett annat alternativ är att följa vad som händer och ringa polisen. Man kan också gå fram till det eventuella offret och fråga hur han eller hon mår och vilken typ av hjälp som behövs.

Många undrar om de kan råka i svårigheter genom att anmäla ett brott. En polisanmälan innebär dock endast att man pratar med en polis som vid behov kan hjälpa en vidare. En minderårig person kan också höras som vittne för att ett eventuellt brott ska kunna utredas. Att vittna är en medborgerlig plikt. Minderåriga har rätt att begära att en stödperson från Brottsofferjouren följer med dem till polisinrättningen och till rättegången.

Frågor att diskutera i klassen:

- I vilka situationer kan en ung person bli vittne till ett brott?
- Vad kan man göra om man ser någon begå ett brott?

Webbuppgift: Gå in på polisens webbplats och bekanta er med polisens tipstelefon och webbtjänster som man kan använda för att göra en polisanmälan eller anmäla en tråkig situation t.ex. på nätet.

BRAND

Du upptäcker rök i en bostad. Börjar du med att ringa nödnumret eller varna de andra?

Svarsalternativ: 112 / Varnar de andra

Först och främst lönar det sig att kontrollera var det brinner. Man kan försöka släcka branden med en handsläckare eller släckningsfilt om det inte medför någon säkerhetsrisk. En brinnande kastrull eller stekpanna får inte släckas med vatten, utan i stället bör man använda ett lock eller en släckningsfilt. Om man inte får kontroll över branden bör man ta telefonen med sig, lämna rummet, stänga dörren efter sig och varna de andra. Det gäller att snabbt ta sig ut ur byggnaden och ställa sig på tryggt avstånd från branden. Man ska inte använda hiss och inte stanna kvar i trappuppgången. Därefter ska man ringa 112.

I ett höghus utgör varje bostad en egen brandsektion, som hindrar branden och de skadliga brandgaserna från att spridas från en bostad till en annan eller från trappuppgången till bostaden. Detta förutsätter att dörrarna och fönstren hålls stängda. Det tryggaste alternativet för grannarna är därför att under branden stanna kvar i den egna bostaden och hålla alla dörrar stängda. Höghusen är byggda så att det inte är lätt för en brand att sprida sig från en bostad till en annan. Om trapphuset är fyllt med rök ska man inte försöka ta sig ut ur byggnaden, eftersom röken gör en medvetlös på ett ögonblick.

Frågor att diskutera i klassen:

- Varför får man inte gå ut i trappuppgången om det brinner någon annanstans i höghuset?
- Varför uppmanar myndigheterna alla att stanna inne i sina bostäder trots att det skulle vara mer logiskt att springa ut i trappuppgången och ut ur huset?

Webbuppgift: Läs anvisningarna bakom länkarna nedan och sammanställ egna anvisningar i klassen för hur man ska handla i samband med en eldsvåda. <http://www.pelastustoimi.fi/turvatieta/toimi-oikein-hatatilanteessa> (på finska) <http://nouhata.fi/2014/11/toimi-nain-tulipalotilanteessa/>

FLAGGA

Ni är på stugan och i samband med flagghalningen råkar den finska flaggan bli lerig. Vad gör du?

Svarsalternativ: Bränner flaggan / Tvättar flaggan

Varje finländare har rätt att flagga med Finlands flagga. I lagen om Finlands flagga föreskrivs det om offentlig förstörelse, vanvördig användning eller olovligt avlägsnande av Finlands flagga. Alla dessa handlingar kan leda till bötesstraff. Man får tvätta Finlands flagga, förutsatt att man hänger den på tork inomhus. Flaggan får också lappas, så länge det inte syns att den är lappad. Man får förstöra flaggan genom att bränna upp den eller klippa den i små bitar och slänga bitarna i flera partier bland det normala hushållsavfallet. Det viktigaste är att flaggan inte kan identifieras av bitarna. Flaggan får inte grävas ner i marken eller slängas i havet.

Frågor att diskutera i klassen:

- Hur ska man göra för att förstöra Finlands flagga på rätt sätt?
- Varför finns det så strikta bestämmelser i lag om Finlands flagga?

LARM!

Det är den första måndagen i månaden, klockan är 12 och sirenerna ljuder utomhus. Är det fråga om ett test eller borde du ringa 112?

Svarsalternativ: Test / 112

Larmanordningar för varning av befolkningen testas i Finland en gång i månaden med hjälp av en testsignal. Den allmänna farosignalen är ett stigande och sjunkande ljud som varar cirka en minut. Testdagen är den första måndagen i varje månad. Testsignalen ljuder kl. 12.00. Den ljuder dock inte exakt samma tid varje gång, eftersom skiftledaren vid behov först måste sköta eventuella mer brådskande uppdrag (t.ex. en olycka).

Den allmänna farosignalen ljuder om en fara hotar befolkningen. Det kan till exempel handla om att farliga ämnen, såsom gas eller strålning, sprids i miljön. När man hör farosignalen ska man ta skydd inomhus eller stanna inomhus, stänga av ventilationen och följa radiosändningarna. Man ska undvika att använda telefonen, eftersom telefonsystemets kapacitet inte räcker till när alla försöker ringa samtidigt. Det är viktigt att stanna i det område där man är, så att man inte råkar i fara på vägen därifrån. En batteridrivna radio är det enda mediet som fungerar om till exempel blir avbrott i nätuppkopplingen och eldistributionen.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vad ska man göra om man hör farosignalen och det inte är kl. 12 den första måndagen i månaden?
- Varför är det viktigt att det finns en batteridrivna radio i varje hushåll?

SLAGSMÅL

Ett slagsmål pågår på skolgården. Försöker du gå emellan eller springer du efter en lärare?

Svarsalternativ: Går emellan / Lärare

Det kan vara svårt för ungdomar att veta hur de bör agera i en hotfull situation, eftersom situationen ofta eskalerar förvånansvärt snabbt – och går över lika snabbt. Det är alltså viktigt att de har handlingsmodeller för hur de kan agera utan att försätta sig själva i fara. Ibland kanske den unga känner sig tillräckligt trygg i situationen och försöker ingripa. Detta kräver ofta god förmåga att tolka situationen och ett psykologiskt öga. Ögonvittnen till slagsmål och mobbning spelar en mycket viktig roll när det gäller att lösa situationen, och deras förmåga att ingripa bör stärkas. Att berätta för läraren vad som hänt är inte att skvallra. Om situationen är förknippad med mobbning är det viktigt att man hittar en långsiktig lösning och söker stöd också av vuxna.

Frågor att diskutera i klassen:

- Varför kan det ibland vara svårt eller omöjligt och t.o.m. farligt att ingripa om man blir vittne till exempelvis ett slagsmål?
- Varför betraktas det som att skvallra om man berättar om slagsmål eller mobbning för en vuxen?

BERUSNING

Din kompis föräldrar är berusade. Ni är rädda. Vad gör du?

Svarsalternativ: Ringer mina föräldrar / Lämnar huset

Om en berusad person betar sig på ett skrämmande sätt är det ofta smartast att avlägsna sig. Om kompisens föräldrar ofta är berusade tyder det på att de kan ha alkoholproblem. De är i en situation där de behöver få hjälp. Detsamma gäller kompisens, eftersom det är mycket tungt för en ung person att bo i en alkoholistfamilj. I värsta fall kan han eller hon bli tvungen att ensam ta hand om sig själv, fly från våld och oroa sig för sina föräldrars hälsa. Det är också möjligt att den unga skäms över att föräldrarna dricker för mycket och därför helst inte vill tala öppet om det. Med tanke på både den ungas egen och föräldrarnas hälsa och säkerhet är det ändå viktigt att de får hjälp så fort som möjligt. Den unga kan också föreställa sig att ingen annan i klassen eller skolan har föräldrar som super. Detta är givetvis inte sant: A-klinikstiftelsens utredningar visar att cirka 10 procent av alla barn och unga bor i familjer där alkohol konsumeras i skadliga mängder.

Att ringa sina föräldrar i den situation som anges på kortet är en bra idé i det avseendet att föräldrarna kan hjälpa till att ta reda på vart man kan vända sig för att få hjälp och hämta barnen så de kommer bort från den skrämmande situationen. Ungdomar ska aldrig behöva ta ansvar för att reda ut allvarliga problem i hemmet, utan det gäller för dem att hitta pålitliga vuxna som de vågar diskutera problemet med. Flera kommuner erbjuder tjänster för såväl missbrukare som deras familjer, och A-klinikerna har ett omfattande nätverk i Finland.

Frågor att diskutera i klassen:

- Hur kan man stöda en kompis i den här situationen?
- Vad kan man göra om man är orolig över en anhörigs alkoholkonsumtion? Var kan man få hjälp?

HJÄLPER DU?

En äldre man faller omkull utanför en butik. Går du fram och hjälper honom?

Svarsalternativ: Ja / Nej

Det kan vara svårt för en äldre person som ramlat omkull att ta sig upp igen, så det är artig att gå fram och erbjuda sin hjälp. I synnerhet när det är kallt ute är det viktigt att så fort som möjligt hjälpa personen att ta sig upp och komma inomhus för att eventuellt vänta på en anländande ambulans. Det lönar sig också att be hjälp av förbipasserande, eftersom det är förvånansvärt tungt att lyfta upp en människa från marken. Om personen har skadat sig kan det vara bäst att hjälpa honom upp i sittande ställning i väntan på ambulansen.

När man försöker hjälpa en annan människa ska man alltid även tänka på sin egen säkerhet och anpassa sin insats efter den rådande situationen.

Frågor att diskutera i klassen:

- Varför skulle det vara mer lockande att bara gå förbi och inte stanna och hjälpa personen?
- På vilket sätt kan man hjälpa till i en situation som denna?
- Vilka risker kan det medföra att hjälpa en annan person i motsvarande situation?

DEMONSTRATION

Du delar ett livevideoklipp av en demonstration på sociala medier när ett gäng börjar bråka och härja. Går du därifrån?

Svarsalternativ: Stannar / Går därifrån

Man bör komma ihåg att de flesta demonstrationer sker lugnt och sansat utan störande intermezzon. Precis som i de flesta andra hotfulla situationer är det även här bättre att avlägsna sig än att stanna och vänta tills situationen förvärras. Genom att stanna kvar och fortsätta videofilma händelserna får man förstås bra material att dela på sociala medier och på så sätt kanske också högre status i de sociala medierna. Videoinspelningen kan eventuellt också användas som bevismaterial senare, om till exempel ett brott begås under demonstrationen och det behöver utredas.

Frågor att diskutera i klassen:

- Varför skulle det löna sig att stanna kvar och fortsätta videofilma det som händer?
- Vilka frågor skulle du själv vara beredd att stå upp och demonstrera för?
- Vilka andra påverkansmetoder finns det än demonstrationer?

LÄS MER OM ALLMÄN SÄKERHET

- Ungdomsbarometern 2016 ger en heltäckande bild av de ungas tankar om säkerhet, tillförsikt och framtiden: https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2017/03/Nuorisobarometri_2016_WEB.pdf (på finska)
- På Institutet för hälsa och välfärds webbplats finns mycket information om olycksfall bland unga:
<https://www.thl.fi/fi/web/tapaturmat/lapset-ja-nuoret/nuoret>
- På Brottsofferjourens webbplats finns videor, information och material som kan användas i skolorna och som riktar sig både till ungdomarna själva och till vuxna som arbetar med dem: <http://nuoret.riku.fi> (på finska)
- På kriminalvårdens stödstiftelses webbplats Portti vapauteen finns ett informationspaket om bl.a. brott som begås av unga och brottspåföljderna: <http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2457/nuorisorikollisuus> (på finska)
- Preventiimi – kunskapscentrumet för rusmedelsförebyggande inom ungdomssektorn tillhandahåller mycket information, stöd och utbildning på temat rusmedel: <http://www.preventiimi.fi/pa-svenska/>

MÄNSKLIGA RELATIONER

I tonåren får vänskapsförhållandena en allt större betydelse jämfört med familjerelationerna. Att känna tillhörighet till det egna kompisgänget och frigöra sig från föräldrarna utgör en central del av utvecklingen under ungdomsåren. Det kan emellertid vara utmanande att dela vardagen mellan familjen och vännerna.

Ungdomarna skapar egna sätt att interagera med varandra, via egna kanaler och självständigt. Nästan alla ungdomar utnyttjar sociala medier och applikationer för direktmeddelanden. Det kamratstöd som ungdomarna ger varandra stärker deras kunskaper och förmåga att klara sig i olika situationer. Myntets baksida är de utmaningar som det innebär att kunna stå emot grupstryck. Det kan vara svårt att sätta egna gränser när det känns allt viktigare att vara en i gänget.

Senast i högstadieåldern blir frågor om sex och sexualitet aktuella för ungdomarna. De undersöker och prövar på hur det är att vara tillsammans på ett mer intimt plan. Även sexuellt innehåll i medierna är enligt den nationella Skolhälsoenkäten bekant för en stor del av alla elever i 8:e och 9:e klassen. I enkäten 2013 berättade nästan hälften av respondenterna att de hade sett på porr på nätet.

Under den period när ungdomarna övar sig i dessa interaktionsfärdigheter kan osäkerhet och tafatta signaler leda till konflikter. Ungdomarna stöter på mobbning, trakasserier och hatretorik i skolan, i samband med sina hobbyer, i sociala medier och när de spelar digitala spel. Det är viktigt att inte nonchalera mobbning som den unga upplever i sociala medier, trots att det kanske ur en vuxens perspektiv inte verkar vara så allvarligt. Elaka kommentarer, spridning av pinsamma bilder eller situationer där man blir lämnad utanför väcker en känsla av osäkerhet och kan påverka den ungas självkänsla. Det märks inte alltid att en ung person mår dåligt.

Vissa tråkiga erfarenheter kan vara klart könsbundna. Flickor blir till exempel oftare än pojkar utsatta för kommentarer om sitt utseende. Denna typ av situationer bör alltid tas på allvar, så att ungdomarna lär sig att det alltid är värt att prata om dessa saker. Det gäller också att bli medveten om vilka former av diskriminering som olika minoriteter utsätts för. På så sätt kan man vid behov ingripa i situationen så fort som möjligt.

Det är viktigt att ungdomarna får vägledning och stöd av pålitliga vuxna för att kunna hantera alla förändringar. Även om ungdomarna längtar efter att bli självständiga är det viktigt för dem att kunna bygga upp interaktions- och relationsfärdigheter med stöd av vuxna. I bästa fall kan man regelbundet och mångsidigt med ungdomarna diskutera frågor som rör mänskliga relationer, växelverkan och deras medievardag. Då är det mer sannolikt att de vänder sig till en vuxen när de behöver hjälp och råd. De kan hitta en vuxen som de upplever som trygg förutom i sitt hem även exempelvis i en väns familj, på en ungdomsgård, på nätet eller i skolan.

STUPFULL

Din kompis slocknar på en fest. Tar du en bild på henne och lägger ut den på sociala medier eller ringer du hennes föräldrar?

Svarsalternativ: Tar en bild! / Föräldrarna

Det kan vara svårt för en ung person att avgöra hur mycket kroppen tål till exempel när det gäller rusmedel. Ungdomarna sysslar mycket med att dela bilder och videor från fester på sociala medier, och ibland kan de glömma att fråga om de får dela en bild eller inte. Enligt lag får man fritt dela fotografier som är tagna och videor som är inspelade på allmänna platser, men om det är fråga om ett hem och någons privatliv måste man be om tillstånd för att få fotografera eller filma och publicera materialet.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vad bör man tänka på när man fotograferar eller filmar andra personer?
- Måste man be om tillstånd av en kompis innan man på sociala medier delar en bild eller video där han eller hon syns?
- Hur känns det om någon delar en bild av dig som du tycker är pinsam eller ger en känsla av ångest? Vad kan man göra i en sådan situation?
- Vilka goda principer om delning av bilder kunde man skapa inom klassen eller ett kompisgäng?

Webbuppgift: Gå under en lektion in på webben och ta reda på vad lagstiftningen säger om att dela bilder av andra människor på sociala medier. Använd som sökord till exempel orden ärekränkning, spridning av information om privatlivet och olovlig observation.

MOBBARE

Din vän blir mobbad och utsatt för knuffar och skällsord. Går du emellan eller berättar du för lärarna vad som hänt?

Svarsalternativ: Går emellan / Lärarna

Det kan vara svårt för ungdomar att veta hur de bör agera i en hotfull situation, eftersom situationen ofta eskalerar förvånansvärt snabbt – och går över lika snabbt. Det är alltså viktigt att de har handlingsmodeller för hur de kan hjälpa en vän som blir utsatt för mobbning utan att försätta sig själva i fara. Förhoppningsvis finns det en pålitlig vuxen i närheten som den unga kan be om hjälp.

Ibland kanske den unga känner sig tillräckligt trygg i situationen och försöker ingripa själv. Detta kräver ofta god förmåga att tolka situationen och ett psykologiskt öga. Om situationen är förknippad med mobbning är det viktigt att man hittar en långsiktig lösning och söker stöd också av vuxna.

Frågor att diskutera i klassen:

- Hur tolkar ni motsvarande situationer?
- Vilka andra handlingsmodeller skulle kunna fungera i en sådan situation?

MOBBNING

Dina klasskompisar mobbar din vän på nätet. Anmäler du saken till administratören eller ber du mobbarna sluta?

Svarsalternativ: Administratören / Mobbarna

Se texten och följdfrågorna under nästa fråga.

TRAKASSERI

En vän till dig blir mobbad på nätet och känner ångest över detta. Uppmanar du honom att bara stå ut eller hjälper du honom att söka hjälp?

Svarsalternativ: Stå ut / Hjälper

Den som blir mobbad kan känna sig nedslagen och hjälplös. En ung person vars kompis blir mobbad känner ofta också själv ångest. Om den unga saknar resurser för att kunna hantera svåra känslor och utmanande sociala situationer kan det hända att han eller hon hoppas att kompisens ska klara av situationen på egen hand. För att kunna hjälpa en kompis gäller det att utveckla sina emotionella färdigheter.

Om nätmobbaren är en klasskompis kan man försöka hantera situationen med stöd av läraren. Nätmobbning är nämligen ofta en fortsättning på mobbning som sker ansikte mot ansikte, vilket innebär att situationen fortsätter på ett eller annat sätt även i skolan. För läraren är det mer utmanande att ta itu med situationen om mobbaren är en bekant utanför skolan eller en person som den mobbade inte känner.

I många webbtjänster kan man kontakta administratören eller blockera andra användare. Om ett innehåll uppfyller villkoren för trakasseri bör man uppmuntra den unga att ta skärmdumpar av det och göra en polisanmälan.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vilket stöd önskar du att du själv skulle få i en motsvarande situation?
- På vilket sätt kan man hjälpa en person som blir mobbad på nätet?

UPPVIGLARE

Din vän blir övertalad av några kompisar att begå en stöld. Försöker du få din vän att låta bli?

Svarsalternativ: Ja / Nej

Att testa gränser är vanligt bland unga. Inom många kompisgäng hör det till att man sysslar med tankeexperiment och provocerar varandra. Sällan går ungdomarna in för att faktiskt genomföra sina vildaste idéer. Ibland händer det dock att någon går över gränsen, och då är det viktigt att den unga har kompisar som också vågar uppmana honom eller henne att tänka över det en gång till.

Om en ung person blir provocerad av sina kompisar att stjäla är det viktigt att han eller hon är medveten om vad det kan leda till. Om polisen ingriper blir följden åtminstone ett samtal till vårdnadshavarna och en barnskyddsanmälan. Om förövaren är 15–17 år antecknas gärningen också i straffregistret, även om inget egentligt bötesstraff utdöms för den.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vilka följder kan en stöld få?
- Hur kan man undvika påtryckning från ett kompisgäng?

SKUMMA AFFÄRER

Din vän rör sig i skumma kretsar. Tar du upp det med en vuxen eller tipsar du nätpoliserna om det?

Svarsalternativ: Vuxen / Nätpolis

För ungdomar är tröskeln hög att "skvallra" om varandra för vuxna. Om en ung person märker en tydlig förändring hos sin vän eller av någon orsak oroar sig över vad vännen sysslar med är det viktigt att det finns en pålitlig vuxen i närheten som han eller hon kan prata med. Om det som vännen gör verkar olagligt bör man också överväga att kontakta myndigheterna, och anlita exempelvis de tjänster som erbjuds inom ungdoms- eller socialarbetet.

Frågor att diskutera i klassen:

- Om man upptäcker något oroväckande i en väns liv, hur ska man ta upp det med honom eller henne?
- Hur reagerar du om någon säger sig vara orolig för dig? Varför?

Webbuppgift: Ta reda på vilka nätpoliserna det finns i ert eget område och hur man kan kontakta dem.

FRITID

Dina morföräldrar ber dig följa med dem till stugan, men under samma veckoslut ordnas en konsert som du vill gå på – vilket alternativ väljer du?

Svarsalternativ: Till stugan / På konsert

Se texten och följdfrågorna under nästa fråga.

MIDDAG

En gemensam familjemiddag har planerats in i dag. Stannar du hemma och äter med familjen eller går du till en pizzeria med dina kompisar?

Svarsalternativ: Stannar / Går

Situationer där ungdomarna upplever ett tryck både från familjen och från vännerna är svåra för dem. Vikten av vänskapsrelationerna och grupptillhörigheten samt ungdomarnas självständighetsbehov utmanar de bekanta handlingsmodellerna inom familjen. Gemensamma planer kompisar emellan stärker vi-andan i kompisgänget. En händelse som står i konflikt med familjens planer kan också gälla andra områden som är viktiga för uppbyggandet av den ungas identitet, såsom hobbyer.

Att ta ansvar i mänskliga relationer innebär att ständigt ställa saker och ting i prioriteringsordning, fatta beslut och ta hänsyn till både sina egna och andras behov. Valsituationer är ofta förknippade med en intern konflikt som kan hanteras genom att man stärker den ungas självkänsla och emotionella färdigheter.

Frågor att diskutera i klassen:

- På vilket sätt vill du värna om dina familjerelationer?
- Hur kan du själv påverka hur dina mänskliga relationer utformas?
- På vilket sätt kan du förklara för familjen hur viktiga kompisarna och hobbyerna är för dig?
- Hur önskar du att dina anhöriga ska reagera om de blir tvungna att ställa in en träff med dig som ni tidigare kommit överens om?

EN NY VÄN

Du blir bekant med en intressant person i skolan. Stör det dig att han klär sig helt annorlunda än alla andra?

Svarsalternativ: Nej / Ja

Klädseln är en känslig och mångfacetterad fråga för ungdomar. Den går hand i hand med att bygga upp sin identitet och visa tillhörighet. Genom sin klädsel visar man vilket gäng man hör till. Att bli vän med personer som klär sig och tänker på ett annorlunda sätt öppnar också nya möjligheter att vidga sitt eget tänkande och utmana sina egna uppfattningar.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vad sätter du värde på i en vänskap?
- Varför är det viktigt att ha samma klädstil som kompisarna?
- Vad har det för betydelse om din kompis klädstil i ditt tycke är lite gammaldags, för radikal eller lite pinsam? Varifrån kommer dessa tankar och hur kan man ventilera dem med kompiserna i fråga?
- Hur kan man undvika att olika stilar påverkar vänskapen mellan två människor?

FÖRÄLSKELSE

Du är kär: tar du kontakt med personen via sociala medier eller går du direkt fram och pratar med honom eller henne?

Svarsalternativ: Sociala medier / Pratar

För många ungdomar är det helt normalt att bli bekant med en person över nätet. Ofta är tröskeln att kommentera en annan persons snap eller skicka ett meddelande via sociala medier lägre än att ta kontakt ansikte mot ansikte. Via sociala medier kan man också bekanta sig med varandra i lugn och ro på ett privat plan utan det tryck som uppstår exempelvis i de gemensamma rummen i skolan. Givetvis är det viktigt att ungdomarna också klarar av att ta kontakt med en människa ansikte mot ansikte. De bör också förstå att man kan få en helt annan bild av någon via nätet än om man träffar honom eller henne ansikte mot ansikte.

Frågor att diskutera i klassen:

- På vilket sätt önskar du att en person som går i samma skola som du men som du inte känner ska kontakta dig?
- Känns det annorlunda att bekanta sig med en ny person ansikte mot ansikte jämfört med om man träffar personen via sociala medier? Varför / Varför inte?

GÄSTER

Dina barndomskompisar kommer på besök. Ni har inte träffats på länge. Tar ni selfies eller spelar ni brädspel?

Svarsalternativ: Selfies / Brädspel

Ibland vill man ta selfies och ibland spela, och ibland tar man selfies under ett spel. Ungdomar har inga problem med att kombinera digitalt och analogt umgänge, och användningen av sociala medier är ofta kopplad till samvaro med kompisar. Att ta selfies och dela dem är ett viktigt sätt att visa för andra vem man umgås med och vad man gör.

Det finns inte bara ett rätt sätt att tillbringa tid med sina kompisar. Det viktiga är att man tillsammans beslutar vad man ska göra, och att det inte alltid är en person som bestämmer det. I den situation som anges på kortet bör man också notera att barndomskompisarna i dag kan vara intresserade av att göra något helt annat tillsammans än det som de tidigare tyckte var roligt. De vänskapsrelationer som skapats i barndomen kan emellertid vara livet ut, och det lönar sig att värna om dessa relationer även om man inte alla gånger är intresserade av samma sak.

Frågor att diskutera i klassen:

- Hurdana erfarenheter har ni av att träffa barndomskompisar?
- Vad brukar ni göra med era kompisar? Vem beslutar vad ni ska göra?

EN NY ELEV

Ni har fått en ny elev i klassen. Ber du honom bli vän med dig i sociala medier eller följa med på en fotbollsmatch?

Svarsalternativ: Sociala medier / Fotboll

En ny elev kan känna sig osäker i klassen innan han eller hon blivit mer bekant med sina klasskamrater och läraren. Det är bra att uppmuntra ungdomarna att ta hand om den nya eleven till exempel genom att bjuda med honom eller henne till olika hobbyer och till klassens grupper i sociala medier. I sociala medier kan man bekanta sig med den nya klasskamraten på många olika sätt, till exempel genom att inleda en diskussion kring ett meddelande i flödet. Förutom sina egna hobbyer och intressen kan man också ta hänsyn till vad den nya klasskamraten är intresserad av och göra sådant som ligger inom hans eller hennes komfortzon.

Frågor att diskutera i klassen:

- Hur kan man få en ny klasskamrat att känna sig välkommen?
- Vad mer kan man göra tillsammans med en ny klasskamrat?

DEBATT

En intensiv debatt uppstår under en rast. Försöker du övertyga de andra genom dina kunskaper eller försöker du nå samförstånd?

Svarsalternativ: Övertyga de andra / Samförstånd

Interaktionsfärdigheterna är förknippade med olika utmaningar som man möter genom hela livet. I debatter står mycket på spel, och debattörerna får öva både sin argumentationsförmåga och sina emotionella färdigheter. I takt med att diskussionen blir allt intensivare kan man bli fartblind och nå en punkt där den bara stampar på stället. De två debattörerna kämpar allt hårdare för att föra fram sitt eget perspektiv, och de andra som deltar i debatten får nöja sig med att vara publik. Många debatter bygger på ett missförstånd där parterna missuppfattar åtminstone delar av varandras budskap. Man behöver också ha en god blick för situationen i en debatt: ibland är det socialt sett klokare att eftersträva samförstånd än att briljera med sina egna kunskaper.

Frågor att diskutera i klassen:

- Har du erfarenhet av situationer där man lyckats tona ner en intensiv debatt? Hur lyckades man med det?
- När man känner på sig att den andra parten har fel, borde man ändå lyssna och låta den andra tala färdigt? Varför/Varför inte?
- Vad kan man göra om man märker att man de facto har haft fel? Hur känns det att ha fel?

LÄS MER OM MÄNSKLIGA RELATIONER

- På Befolkningsförbundets webbplats för unga finns mycket information om ungdomars sexualitet, fysiska och psykiska utveckling samt sällskapande: <http://www.vaestoliitto.fi/nuoret/> (på finska)
- Mannerheims Barnskyddsförbunds webbplats Nuortennetti innehåller information för unga om frågor som är viktiga i de ungas liv, inklusive mobbning. På webbplatsen kan man också t.ex. chatta med en trygg vuxen: <https://www.nuortennetti.fi/> (på finska)
- Materialet "Tunteiden verkko", som skapats av Rädda Barnen, handlar bl.a. om ofredande och trakasserier på nätet, om att lära känna och få förtroende och känslor för en person på nätet, om att lyfta fram sin egen sexualitet på nätet samt om tillförlitligheten i uppgifter och diskussioner som gäller sex: <http://www.netari.fi/ohjaustajaneuvontaa/tunteidenverkko/> (på finska)
- Mediekunskapsskolan tillhandahåller information, forskning och uppgifter om mediefostran och mediefenomen. Bland materialet finns många förslag t.ex. till hur man kan träna den interaktion som sker på nätet: <http://mediataitokoulu.fi> (delar av materialet på svenska)

TRAFIK

I högstadieåldern tar många mopedkörkort och börjar drömma om en egen bil. När ungdomarna börjar köra moped utvidgas deras livsmiljö och de blir alltmer självständiga i trafiken. Det ungdomarna upplever som viktigt med att få köra moped är att de inte längre är beroende av att föräldrarna ska hinna köra dem överallt och att de kan träffa sina kompisar när de vill. Mopedkörande är förknippat med en stark gemenskap. Ett exempel på detta är de stora mopedträffar som ordnas.

Enligt Trafikskyddets statistik är risken för olycksfall hög bland unga förare (15–24 år), tills de fått mer erfarenhet bakom ratten. De unga utgör endast 12 procent av befolkningen, men var tredje person som skadas i vägtrafiken är ung. Antalet unga som omkommer i trafiken har emellertid nästan halverats och antalet unga som råkar ut för en trafikskada har minskat med en tredjedel under de senaste tio åren.

Unga förare kan bli provocerade av sina kompisar till våghalsigt beteende i trafiken. Sådant ska man inte gå med på, utan det lönar sig att hålla fast vid ett säkert körsätt. Att hålla fordonet i gott skick är en annan säkerhetsfaktor.

Det är typiskt för unga förare att överskatta sin egen körskicklighet och ta större risker än normalt. Majoriteten av ungdomarna hör dock inte till den riskgrupp som har en riskbenägen körstil och därmed lättare råkar ut för olyckor. Oavsett om man tar sig fram med moped, på cykel eller till fots är det viktigaste att man håller sig lugn och respekterar de andra vägtrafikanterna.

TRAFIK

Ni kör förbi en kollisionsplats. Tar du bilder av olycksplatsen och lägger ut dem i sociala medier?

Svarsalternativ: Ja / Nej

Det är i och för sig inte olagligt att fotografera en olycksplats, men beroende på situationen kan det vara fråga om ärekränkning, smygtittande eller ett fall som omfattas av bestämmelserna om privatliv. Att fotografera olycksoffer är i vilket fall som helst smaklöst och oartigt. Det är otrevligt för alla parter om olycksoffrets anhöriga ser bilder av offret spridas i sociala medier innan de själva ens fått reda på vad som har hänt.

Dessutom kan man orsaka trafikstockning och ytterligare olyckor genom att stanna vid en olycksplats, samtidigt som man gör det svårare för räddningspersonalen att nå fram till platsen. Om andra redan har stannat för att hjälpa till och räddningsarbetet pågår finns det ingen orsak att stanna.

Frågor att diskutera i klassen:

- Hur borde man agera när man kör förbi en kollisionsplats?
- Varför är det oartigt att sprida bilder på en olycka i sociala medier?

RATTFYLLERIST

Din kompis är berusad och tänker köra iväg med sin moped: tar du ifrån honom nycklarna eller lånar du taxipengar åt honom?

Svarsalternativ: Nycklarna / taxi

Kompisen kanske blir arg för stunden, men senast följande dag kommer han säkert att tacka den som inte låtit honom köra berusad. Att köra under påverkan av rusmedel är en av de största riskfaktorerna i trafiken och kan leda till att man skadar inte bara sig själv och sin moped utan också andra som rör sig i trafiken.

Statistiken visar att veckoslutsnätterna är den tid då ungdomar oftast råkar ut för en olycka. Ett gäng kompisar tillbringar kvällen tillsammans och sedan gäller det för var och en att ta sig hem på något sätt. Den mörka tiden på dygnet kombinerat med berusning är en synnerligen dålig kombination i trafiken.

Den som kör moped i berusat tillstånd kan bli dömd för rattfylleri och få körförbud och böter. Dessutom kan det ta längre tid för honom eller henne att få bilkörkort. Gränsen för rattfylleri är 0,5 promille alkohol i blodet eller 0,22 mg alkohol per liter utandningsluft.

Frågor att diskutera i klassen:

- På vilka andra sätt kan man hindra en kompis från att köra berusad?
- Vilka risker finns det med att köra i berusat tillstånd?
- Vad ska man göra i en situation där man måste ta sig hem och det inte finns något annat sätt än att köra moped trots att man är berusad?

UTKÖRNING

Du kör av vägen med din moped men blir inte skadad. Ringer du först dina anhöriga eller 112?

Svarsalternativ: Anhöriga / Nödcentralen

Det beror på situationen vilket alternativ som är bäst; att ringa sina anhöriga, nödcentralen eller t.ex. en bogseringstjänst. Om ingen är skadad, inga utomstående varit inblandade i olyckan och man får upp mopeden ur diket på egen hand är det inte nödvändigt att ringa nödcentralen över huvud taget. Med tanke på situationer som denna bör varje mopedist kontrollera om den egna mopedförsäkringen inkluderar bogseringsservice och spara numret till bogseringstjänsten i sin telefon.

Enligt nödcentralens anvisningar ska man ringa nödnumret när man råkar i en nödsituation eller behöver brådskande myndighetshjälp, eller om man vet eller misstänker att någons liv, hälsa eller egendom eller miljön är hotad eller äventyras. Om man inte är säker på om det är fråga om en nödsituation är det alltid bättre att ringa nödnumret 112 än att låta bli.

Frågor att diskutera i klassen:

- I vilka situationer bör man rapportera en olycka till nödcentralen?

Webbuppgift: Bekanta er med Nödcentralens mobilapp Suomi 112, via vilken man snabbare kan få hjälp i en nödsituation.

ALTERNATIV

Får man köra 45 km/h eller 65 km/h med en moped?

Svarsalternativ: 45 / 65

Med moped avses enligt lagen ett två- eller trehjuligt fordon som är utrustat med en förbränningsmotor med en slagvolym på högst 50 kubikcentimeter. I allmänhet betraktas också en lätt fyrhjulig, dvs. en så kallad mopedbil, som en moped. Mopederna ska uppfylla EU:s typkrav, enligt vilka en mopeds konstruktiva hastighet får vara högst 45 kilometer per timme. Det är också den högsta tillåtna hastigheten som i lag fastställts för en moped.

Polisutredningar visar att omkring var tredje moped är trimmad, vilket innebär att topphastigheten kan vara t.ex. 65 km/h. Att köra en trimmad moped är en säkerhetsrisk, eftersom mopeder sällan är byggda för en topphastighet på mer än 45 km/h. Dessutom underskattar ungdomarna lätt de allt större risker som följer av att hastigheten ökar. Vid högre hastigheter blir det svårare att göra observationer och reagera på plötsliga händelser, och bromssträckan blir längre. Det är dessutom olagligt att köra en trimmad moped i trafiken. Förlorad kör rätt, fördröjt B-kort, förhöjd trafikförsäkringsavgift, bilskatt, ombesiktning och böter är några påföljder som kan bli aktuella om man kör en trimmad moped.

Frågor att diskutera i klassen:

- Varför utgör det en säkerhetsrisk att köra en trimmad moped?
- Vilka följder kan det få om man kör en trimmad moped?

LÄS MER OM TRAFIKSÄKERHET

- Trafikskyddets webbplats för unga i trafiken: <https://www.liikenneturva.fi/sv/aldersgrupper/ungdomar-mellan-15-och-24-ar>
- Trafikskyddets webbplats för mopedister: <https://www.liikenneturva.fi/sv/i-trafiken/mopedister>
- Autokoululiittos webbplats med information bl.a. om att skaffa körkort: <http://www.autokoululiitto.fi/ajokorttia-hankkimassa/miten-ajokortti-hankitaan.html> (på finska)
- "Apua, kännykkä ei toimi!", handledning för att förbättra ungdomars förmåga att kommunicera i nöd- och krissituationer. Handledningen har sammanställts av Rädda Barnen och Finlands Röda Kors: <http://bit.ly/2FHEhX5> (på finska)

EN VARDAG SOM PRÄGLAS AV TEKNIK

Det faktum att vardagen präglas av allt mer digitaliserade och tekniska lösningar berör oss alla, men i särskilt hög grad de yngre generationerna, som är mer benägna än den övriga befolkningen att börja använda ny teknik. Enligt Ylen Taloustutkimus enkät från 2017 känner 2/3 av alla unga vuxna ingen ångest över att vardagen präglas av teknik i allt högre grad. Det betyder dock inte att det inte krävs god självkänedom och självregleringsförmåga för att upprätthålla en balanserad digital vardag.

De digitala tjänsterna och tekniken tillför på många sätt mervärde i de ungas liv: via dem håller de kontakt med sina kompisar, utövar hobbyer, söker information, bygger upp sin identitet, fördjupar sig i intressanta ämnen och upprätthåller större sociala nätverk. Mobilens har för många blivit en förlängning av den egna identiteten och nätuppkopplingen en självklar del av vardagen. För de unga genomsyrar kontakten över nätet alla delområden av livet.

Att kunna hålla kontakt med kompisarna på ett smidigt och direkt sätt har ett högt kulturellt värde för ungdomarna, och det kan tidvis tära på relationen till framför allt föräldrarna. Ungdomarna agerar utan vuxna i många sociala medier, och som vuxen kan det vara svårt att få grepp om hur den ungas digitala vardag egentligen ser ut. Därför är det viktigt att visa intresse för de ungas mediekultur. Den digitaliserade vardagen är också förknippad med utmaningar. Många har stött på ångestframkallande medieinnehåll, kränkande kommentarer eller mobbning på nätet. De unga berättar sällan för vuxna om dessa upplevelser, utan det är mer sannolikt att de bearbetar dem tillsammans med sina kompisar.

Tekniken och de digitala tjänsternas roll i samhället kommer inom den närmaste framtiden att betonas allt mer, och därför måste de unga få tillräckligt goda digitala färdigheter. De vuxna ska i denna utveckling fungera som medie- och teknikfostrare: de ska inspirera, utmana och stödja de unga när det gäller de digitala verktygen. De ungas mediekunskaper bör stärkas inom alla delområden: detta gäller såväl tekniska, interaktiva, emotionella, kreativa som kritiska färdigheter.

Ur de vuxnas synvinkel är en av utmaningarna i vårt samhälle, som i allt högre grad präglas av teknik, det att utvecklingen går så snabbt. De unga är ofta bland de första som tillägnar sig nya tjänster, och det kan vara svårt att hänga med och känna till vilken den senaste populära tjänsten inom sociala medier eller meddelandetjänsten är bland ungdomarna. WhatsApp användes till exempel år 2013 av bara 8 procent av ungdomarna, medan motsvarande siffra år 2018 är över 90 procent.

Det är möjligt att vara mediefostrare även om man inte känner till alla tjänster som ungdomarna använder. Man kan stödja de unga i deras mediekunskapsutveckling, eftersom de har nytta av samma färdigheter när det gäller exempelvis självkänedom, interaktion och kritiskt tänkande även i nya tjänster inom sociala medier som utvecklas.

TROLLANDE

Dina vänner sprider en nyhet i sociala medier som inte är sann. Delar du den trots allt och sprider den vidare?

Svarsalternativ: Ja / Nej

I sociala medier sprids information snabbt och ibland kan det vara svårt att hänga med och ha koll på vilket innehåll som är pålitligt och vilket som inte är det. Enligt en undersökning som Yle lät genomföra år 2017 tar 18–24-åringarna i Finland i första hand del av nyheter via sociala medier (70 %), medan de traditionella mediernas roll minskar. I sociala medier kan det vara svårt att identifiera en pålitlig nyhetskälla, eftersom t.ex. falska nyhetswebbsidor ofta ser ut precis som tidskrifternas webbsidor. Det är viktigt att man stärker de ungas kritiska mediekunskaper på ett övergripande sätt, eftersom de även bör kunna bedöma ett tillförlitligt medieinnehåll kritiskt.

Man kan stärka de ungas kritiska attityd till källor genom att diskutera de senaste nyheterna och olika medieinnehåll som de konsumerar. Det är bra att lära dem fundera över vem som ligger bakom en artikel eller ett medieinnehåll, när och varför artikeln har publicerats och vems synvinklar som kommer fram i den. När en ung person identifierar en falsk nyhet är det dags att tänka till: ska man fortsätta att sprida den opålitliga nyheten? Det är bra att uppmuntra de unga att kritiskt begrunda också vad de själva lägger ut i nyhetsflödet..

Frågor att diskutera i klassen:

- Vad är en falsk nyhet?
- Hur kan man identifiera en tillförlitlig nyhet och riktig information?
- Har du någon gång märkt att du delat något i sociala medier som senare inte visat sig vara sant? Vad gör du då?
- Om en bekant till dig delar en falsk nyhet, hur kan du påpeka detta för honom eller henne?

Webbuppgift: Bläddra bland nyhetssidorna på webben. Fundera på hur rubrikerna har formulerats och vilka andra sätt det finns att försöka fånga läsarens uppmärksamhet.

EN NY BEKANTSKAP

Du träffar en intressant person på nätet. Vad gör ni när ni träffas?

Svarsalternativ: Idrottar / Kafé

Tekniken får också allt större betydelse i de mänskliga relationerna och möjliggör nya kontakter utanför skolan, hobbyerna och familjen. På nätet träffar ungdomarna nya vänner, personer som delar deras intresse eller förälskelseobjekt. Exempelvis olika hobbygrupper kan hjälpa en ung person att hitta andra personer som är intresserade av samma saker på olika orter i Finland eller ute i världen. Det kan vara fråga om en viss musikstil, ett spel, en idrottsgren eller en diskussionsgrupp.

Anonymiteten på nätet kan väcka rädslor hos de vuxna, som börjar fundera på vem den unga egentligen umgås med på nätet. Trots att de flesta nätkompisar säkert är den de utger sig för att vara är det bra att den unga inser att man aldrig kan vara säker på t.ex. hur gammal en annan person är enbart utifrån de meddelanden han eller hon skickar. Om man stämmer träff med en nätkompis bör man välja en allmän plats för träffen vid en sådan tidpunkt då även andra människor rör sig där. Det lönar sig också att berätta för föräldrarna eller kompisarna vart man är på väg och med vem.

Frågor att diskutera i klassen:

- I vilka nättjänster kan man bli bekant med nya människor?
- Hur ska man ordna en första träff med en nätkompis?

MOBIL

Den du sällskapar med klagar på att du tillbringar all din tid med din mobil. Tar du då paus från sociala medier?

Svarsalternativ: Tar paus / Struntar i deta

Det är viktigt att ta hänsyn till andra människor i vardagen, som allt mer präglas av teknik. Mobilerna meddelar om nya meddelanden och gillningar och avbryter lätt sociala situationer. De unga måste få stöd i att utveckla en medieanvändning som tar hänsyn till andra. Många ungdomar upplever att de måste svara genast på alla meddelanden som de får, och de kan också vara rädda för att någonting kan gå dem förbi om de inte genast ser alla nya meddelanden inom en vängrupp. Detta fenomen kallas skämtsamt FOMO, fear of missing out. Det är viktigt att diskutera eventuella känslor av påtryckning så att den unga hittar ett lämpligt sätt att lösa situationerna.

Med tanke på den ungas välbefinnande är det bra att diskutera hur konflikter med nära och kära som rör användningen av mobilen kan hanteras. Tillsammans med de unga kan man fundera på hur de själva förhåller sig till användningen av sociala medier jämfört med föräldrarna, vännerna, den de sällskapar med, syskon eller mor- och farföräldrar. Genom att se på situationen ur olika utgångslägen kan den unga anta olika roller och bättre förstå sin egen och andra personers relation till medierna. Om det uppstår konflikter kan det också vara en bra idé att börja följa hur man använder sin mobil och fundera över till vilka delar det känns givande och till vilka delar t.ex. betungande.

Frågor att diskutera i klassen:

- Har du någon gång följt hur du använder din mobil? Hur skulle du beskriva användningen?
- Hur kan du ta upp saken med en närstående om du är irriterad över att han eller hon hela tiden har mobilen i handen?
- Är det bra att alltid genast svara på alla meddelanden? Varför/Varför inte?
- Vilka bra sätt finns det att minska den tid man själv tillbringar i sociala medier?
- Har du någon gång provat att ta paus från sociala medier? Vilka känslor väckte det?

NEDLADDNING

Du vill se den nyaste hitfilmen som precis kommit ut. Laddar du ned den gratis på nätet trots att det är olagligt?

Svarsalternativ: Ja / Nej

Det läggs snabbt ut kopior av filmer på nätet som är lätta att ladda ner till den egna datorn. Den unga bör förstå att filmer omfattas av upphovsrättigheter och att de inte ska konsumeras som piratversioner. Det är i sig inte olagligt att ladda ner filmerna till den egna datorn, men nog att dela dem. På de flesta webbplatser och i program som möjliggör nedladdningar betraktas nedladdaren dock också automatiskt som den som delar filmen. De nedladdade filerna kan också innehålla dolda skadliga program.

De tjänster på nätet som erbjuder gratis direktuppspelningar har sällan rätt att sprida de filmer som de delar, varför den unga bör vara noggrann med vilken tjänst han eller hon använder. Kränkning av upphovsrätter förekommer också ofta på Youtube, genom att musikvideor eller filmklipp används som en del av egna videor utan tillstånd. Det är viktigt att den unga inser betydelsen av upphovsrätt förutom ur konsumentens även ur producentens synvinkel. Den som lägger ut innehåll på Youtube bör exempelvis känna till de viktigaste principerna om upphovsrätt.

Det finns också lagliga videouthyrningsfirmor på nätet, där man mot en avgift på några euro får titta på videor i t.ex. ett dygn.

Frågor att diskutera i klassen:

- Varför är upphovsrättigheterna viktiga för filmmakarna och varför övervakas de?
- Hur vet man att en webbplats som delar filmer är laglig?
- Vilka lagliga alternativ finns det för den som vill titta på en film på nätet?

PLATSDATA

En app ber dig dela dina platsdata för att dina kompisar ska få veta var du är. Aktiverar du delningen?

Svarsalternativ: Alltid aktiv / Inaktiverar

De flesta digitala tjänster samlar in data om sina användare. Om du vill att en kartapplikation ska fungera är du tvungen att dela dina platsdata. Detsamma gäller om du söker förslag på närliggande restauranger. Många tjänster inom sociala medier grundar sig på att dela kontaktuppgifter, så att applikationen ska kunna koppla dig till dina kompisar. Foto- och videotjänsterna behöver i sin tur rättigheterna till fotoalbumen för att du ska kunna delar bilder och videor. Samtidigt samlar många applikationer de facto in mycket mer information om sina användare än vad som vore nödvändigt ur användarens synvinkel.

Ungdomarna kan stödjas i att utveckla sina färdigheter inom dataskydd och personlig integritet. Dessutom kan den unga uppmuntras att använda sådana tjänster där användarnas data används mer ansvarsfullt och där principerna om användningen av data har förklarats tydligare. Om en applikation ber användaren dela sina platsdata är det t.ex. viktigt att fundera på i vilken omfattning man vill dela uppgifterna i fråga. Gör delningen det t.ex. lättare för en kompis att hitta till platsen? I så fall kan det löna sig att dela sina platsdata.

Den unga bör påminnas om att det är viktigt att kontrollera sina delnings- och integritetsinställningar regelbundet. Det viktigaste är att uppmuntra den unga till kritiskt tänkande alltid när en applikation ber användaren att dela uppgifter. Dessutom töms batteriet i mobilen förvånansvärt fort om man konstant har lägesdata aktiverat.

Frågor att diskutera i klassen:

- I vilka situationer tycker du att det lönar sig att dela sina platsdata? I vilka situationer lönar det sig inte?
- Hurdana risker kan det medföra att dela rättigheterna till ett eget fotoalbum till en applikation?

EN NY APPLIKATION

Du tar i bruk en ny mobilapp. Läser du först integritetsinställningarna eller lägger du till en profilbild?

Svarsalternativ: Bild / Läser inställningarna

Varje applikation har olika registreringsfaser. Ofta ska man först antingen ge sin e-postadress eller identifiera sig via t.ex. sitt Google- eller Facebook-konto. Den unga bör vara medveten om att man genom att använda samma användarnamn i den nya appen som i en annan tjänst överförs många uppgifter från det gamla kontot också till den nya appen. Ofta meddelar appen till vilka uppgifter den begär tillgång, så man kan kontrollera detta i ibruktagningsskedet.

Innan den unga börjar använda appen bör han eller hon läsa integritetsinställningarna. Hur väl tjänsterna presenterar dessa uppgifter varierar mycket – i vissa tjänster är öppenhet i fråga om datainsamling och integritet en hedersfråga. I andra tjänster hänvisar man i värsta fall till avtal som är hundratals sidor långa. Man kan uppmuntra den unga att kolla upp andra användares erfarenheter av applikationens tillförlitlighet och integritetsinställningar.

Frågor att diskutera i klassen:

- Hur noggrant läser du integritetsinställningarna för nya appar?
- Vilka aspekter bör man fokusera på i integritetsfrågor när det gäller appar?
- Varför lönar det sig inte att ansluta alla appar till Facebook-kontot?
- Var kan man hitta mer information om en apps tillförlitlighet?

SPEL

Dina kompisar vill att ni ska spela ett spel som är förbjudet för personer under 18 år. Säger du nej eller blir du ivrig?

Svarsalternativ: Nej / Jo!

En åldersgräns innebär att ett spel har ett innehåll som bedöms vara skadligt för personer under åldersgränsen t.ex. i form av våld, sex, ångestfylldhet eller alkohol- och drogmissbruk. Åldersgränsen är aldrig en rekommendation, utan en varning. Upplevelserna av spelets innehåll är emellertid individuella, eftersom alla inte känner ångest över samma saker.

Det kan vara svårt för en ung person att i en social situation öppet medge att han eller hon får ångest av ett spel eller något annat medieinnehåll. Det är därför bra att uppmuntra ungdomarna till självkänedom och till att identifiera sina egna gränser.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vad är din åsikt om åldersgränserna för spel? Är de till någon nytta?
- Vad anger åldersgränserna och innehållssymbolerna?
- Varför är det så svårt att säga till andra människor att man får ångest av en film eller ett spel?
- Hur reagerar du själv om du presenterar ett spel eller en film för din kompis och han eller hon inte vill spela spelet eller se filmen?

LÄS MER OM EN VARDAG SOM PRÄGLAS AV TEKNIK

- Sällskapet för mediefostrans publikation "Tuota ja tulkitse – avaimia mediasisältöjen ja oman mediailmaisun analyysiin" om kritisk analys både när det gäller att använda och producera medieinnehåll: <http://www.mediakasvatus.fi/julkaisu/tuota-ja-tulkitse-avaimia-mediasisaltojen-ja-oman-mediailmaisun-analyysiin/> (på finska)
- Yles lögnedektor ger redskap för att identifiera falska nyheter och bedrägerier i sociala medier: <https://yle.fi/aihe/kategoria/oppiminen/valheenpaljastaja> (på finska)
- Faktabaari undersöker halvsanningar som presenteras i medierna och ger redskap för att kontrollera fakta i nyheter: <https://faktabaari.fi/> (på finska)
- Sällskapet för mediefostrans material om känslor som medievardagen väcker: <http://www.mediakasvatus.fi/materiaali/ruutuaiקהasteet-millaisia-tunteita-media-arki-herattaa/> (på finska)
- Nationella audiovisuella institutets webbplats om åldersgränser: www.ikarajat.fi
- Webbplatsen yksityisyydensuoja.fi innehåller information om informationssäkerhet, integritetsskydd och skyddad kommunikation. Man kan t.ex. börja med snabbguiden om integritet på nätet: <https://www.yksityisyydensuoja.fi/pikaopas-suojautumiseen> (på finska)

EKONOMI OCH ARBETSLIV

Många funderar redan i början av högstadiet intensivt på framtiden och frågar sig vad de ska rikta in sig på. Vilken typ av arbete vill jag ha? Vad uppskattar jag mer: en bra lön, meningsfulla arbetsuppgifter eller en trevlig arbetsgemenskap? Hur påverkar föräldrarnas bakgrund och önskemål mina val?

Deltidsjobb och sommarjobb är ett bra sätt att få ett smakprov på arbetslivet och erfarenhet av olika yrken och arbetsgemenskaper. Det finns särskilda bestämmelser om arbetstagare under 18 år som skyddar unga arbetstagare. Som exempel kan nämnas att en ung person som under samma kalenderår fyller 14 år får utföra lätt arbete som inte skadar hälsan, utvecklingen eller skolgången under högst hälften av lovet.

De första arbetserfarenheterna hjälper också den unga att bli självständig och öva sig i att hantera sin ekonomi. De ekonomiska färdigheterna bidrar till att trygga en stabil vardag i takt med att den unga börjar lära sig att försörja sig själv. Ekonomisk stabilitet är en av de faktorer som styr ungdomarnas känsla av trygghet och säkerhet och en väsentlig faktor även i förebyggandet av utanförskap.

Till de ungas ekonomiska färdigheter hör också att förstå sig på olika stödsystem och kunna ansöka om förmåner. Om man inte lär sig de grundläggande ekonomiska färdigheterna i ung ålder kan det hända att det blir svårt att lära sig dem som vuxen. Framför allt sparande och placering är sådant som man lär sig med tiden. I den nyaste läroplanen gäller målet att lära eleverna ska ta ansvar för sin ekonomi redan från fjärde klassen.

De ekonomiska färdigheterna blir allt viktigare, eftersom det blir allt svårare att skilja marknadsföring från annat medieinnehåll, och tack vare internet kommer man åt vilken produkt som helst bara genom en klickning. Konsumenterna måste eller får fatta allt fler beslut om hur de ska använda sina pengar. Antalet anteckningar om betalningsstörning har ökat explosionsartat, och det är främst unga vuxna som råkar i svårigheter. En undersökning visar att ungdomar, låginkomsttagare och arbetslösa utgör riskgrupper inom ekonomiskt beteende. Risken är att faktorer som leder till marginalisering börjar hopa sig.

LÅN?

Lånar du pengar till dina kompisar trots att du vet att de inte betalar tillbaka?

Svarsalternativ: Nej / Ja

Om det är fråga om en liten summa pengar och kompisen är i knipa, kan man rädda hennes dag genom att ge pengarna. Om man lånar pengar till kompisen kanske hon gör en gentjänst någon gång när rollerna är ombytta. Att neka en kompis ett lån får ändå inte bli en knäckfråga för vänskapsrelationen. En bra kompis förstår nog om man inte vill låna pengar utan att det finns någon garanti för att man får dem tillbaka.

Frågor att diskutera i klassen:

- När skulle du inte låna pengar till en kompis?
- På vilka andra sätt kan kompisens kvittera sin skuld?

BAND

Du diggar ett band som kommer att ge en konsert i närheten: begär du biljettpengar av föräldrarna eller jobbar du deltid för att få ihop pengarna?

Svarsalternativ: Föräldrar / Jobb

Det är ingen självklarhet att man får ett jobb, även om man vill ha ett. Dessutom gäller det att se till att skolgången inte blir lidande av deltidsjobbet. Fickpengar kan man också tjäna ihop t.ex. genom att klippa gräsmattor, dela ut reklam eller ta hand om husdjur. Alla dessa uppgifter är exempel på lätt arbete som också en 14-åring får utföra enligt lag.

Frågor att diskutera i klassen:

- Var kan man få deltidsjobb?
- På vilka andra sätt kan man tjäna lite fickpengar?

Webbuppgift: Ta reda på vad lagen säger om arbete som får utföras av 14- och 15-åringar.

FRAMTIDEN

Kan du bli pilot som vuxen om du har åkt fast för ett brott?

Svarsalternativ: Ja / Nej

För vissa arbetsuppgifter och statliga tjänster gör polisen en säkerhetsutredning om alla arbets sökande, där även straffregistret kontrolleras. Säkerhetsutredningen är ett verktyg som hör till statens säkerhetssystem. Den används för att hindra opålitliga personer från att få sådana arbetsuppgifter där de kan äventyra statens eller ett företags säkerhet eller ett viktigt allmänt eller privat intresse. Sådana arbetsuppgifter finns t.ex. inom flygtrafiken, kärnenergiindustrin, justitieförvaltningen och vid centralbanken.

I praktiken kan en brottslig bakgrund störa möjligheterna att söka arbete också inom andra branscher. Exempelvis kan planerna på en framtida lärarkarriär gå om intet även på grund av ett sådant brott som inte leder till en anteckning i straffregistret. Ryktet sprids inom bekantskapskretsen och den egna branschen.

Frågor att diskutera i klassen:

- Inom vilken typ av branscher kan en brottslig bakgrund vara till skada?
- Även om en brottslig bakgrund inte utgör något egentligt hinder för att få arbete kan det ändå vara till nackdel i arbetslivet. På vilket sätt?

SKOLKAR DU?

Alla dina kompisar är på väg till stranden, men du har ett sommarjobb. Skolkar du från jobbet?

Svarsalternativ: Ja / Nej

I ett sommarjobb lär sig den unga att ta ansvar. Det är inte alltid så roligt på jobbet, men man måste sköta sina arbetsuppgifter. Om man har en avtalad arbetstid fram till ett visst klockslag får man inte gå tidigare utan chefens tillstånd. I värsta fall kan det leda till att man får sparken, och då får man garanterat inga referenser för följande tjänst man söker.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vad kan det leda till om man skolkar från jobbet?
- Hur borde man hellre göra om man vill sluta arbetsdagen lite tidigare?

LÄS MER OM EKONOMI OCH ARBETSLIV

- Ekonomiska Informationsbyråns webbplats "Kun koulu loppuu" som riktar sig till gymnasister: <https://www.kunkoululoppuu.fi> (på finska)
- Ung Företagsamhet rf:s webbplats Zaldo för ekonomisk fostran som riktar sig till elever i årskurserna 7–9: www.zaldo.fi (på finska)
- Konkurrens- och konsumentverkets material om konsumentfostran: <https://www.kkv.fi/sv/undervisning/>

INTEGRITET OCH PERSONLIGA GRÄNSER

Under ungdomsåren lär man sig att bestämma och försvara sina personliga gränser och att respektera de gränser som andra sätter. En god självkänsla och en känsla av att bli accepterad är förutsättningar för att den unga ska anse det vara värt att försvara sig själv och sina gränser. Det gäller alltså att stärka de ungas egna resurser och öka deras medvetenhet om t.ex. sexuella rättigheter och jämställdhet. Det är viktigt att man i skolan lyfter fram frågor som rör personlig säkerhet, eftersom man inte nödvändigtvis diskuterar dessa frågor inom familjen.

Var och en sätter själv sina egna gränser i fråga om såväl psykisk och fysisk integritet, och dessa gränser ska respekteras av andra människor. Dessa gränser är ibland beroende av kontexten och den sociala situationen. Det kan t.ex. vara helt okej att brottas med sina kompisar på skoj, men inte med människor man inte känner. I webbmiljöer kan det vara svårare att identifiera andra människors personliga gränser jämfört med situationer där man är ansikte mot ansikte, då man bättre uppfattar olika nyanser i interaktionen och olika signaler på emotionella tillstånd. Samtidigt erbjuder webbmiljön en helt annan möjlighet att testa sina personliga gränser och experimentera med sin identitet än då man interagerar med andra ansikte mot ansikte.

Enligt lagen har var och en rätt till liv och till personlig frihet, integritet och säkerhet. Med integritet avses fysisk och psykisk okränkbarhet, en bibehållen känsla av respekt och kontroll över de uppgifter som rör en själv. Integritet hör t.ex. samman med temana integritetsskydd, intimitetsskydd, personlighetsskydd och dataskydd. Finlands grundlag garanterar att ingen människas integritet får kränkas utan grund.

Med sexuella trakasserier och sexuellt ofredande avses avsiktligt, oönskat, ensidigt beteende med sexuella antydningar eller könsdiskriminering. Det kan handla om fysisk beröring eller uttalanden som den tilltalade uppfattar som frånstötande. Enligt THL:s skolhälsoenkät (2017) hade 30 procent av flickorna och 12 procent av pojkarna i grundskoleålder upplevt sexuella trakasserier under det senaste året. Fysiskt sexuellt ofredande definieras som ett brott, och även sexuellt färgade benämningar kan uppfylla kriterierna för ärekränkning.

Den unga kan på grund av skamkänslor och en rädsla för att bli stämplad välja att tåla om ofredande, trakasserier och andra överskridningar av de personliga gränserna som han eller hon har upplevt. Om förövaren är bekant kan den unga också oroa sig över konsekvenserna för förövaren om det som skett avslöjas. Om det råder ett maktförhållande mellan förövaren och offret (t.ex. vuxen–ung), kan det kännas ännu svårare för offret att avslöja vad som hänt. Ungdomar berättar sällan direkt att de utsatts för ofredande, utan de kan nämna det i förbifarten, i en bisats eller som en dold antydning. Det hör till fostrarens ansvar att utreda situationen och stödja den unga om han eller hon inte själv klarar av att söka hjälp.

Det lönar sig att betona för ungdomarna att de bör tala med någon om de upplever att deras personliga gränser överskrids, eftersom de mår bättre av att tala om saken. Det är alltid den vuxna som ansvarar för att allvarliga händelser utreds, och misstänkta brott bör polisanmälas.

OANSTÄNDIGA KOMMENTARER

Du sitter på bussen och en okänd människa ropar oanständiga kommentarer till dig. Byter du plats eller berättar du för en vuxen vad som hänt?

Svarsalternativ: Byter plats / Berättar

Se texten och följdfrågorna under nästa fråga.

HOTELSER

En främling utsätter dig för hotelser på gatan. Låter du det vara eller anmäler du fallet till polisen?

Svarsalternativ: Polisen / Låt vara

I hotfulla situationer måste man ofta göra snabba beslut och reagera enligt dem. Det man åtminstone inte ska göra är att börja ropa hotelser tillbaka, eftersom det kan förvärra situationen och provocera den andra att göra något ännu värre. Huruvida det är bättre att låta det vara eller att göra en polisanmälan beror på situationen och vilken typ av hotelser det är fråga om. Man kan alltid fråga råd på närmaste polisstation.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vad annat kan man göra i en sådan situation?
- Varför lönar det sig inte att börja ropa tillbaka?

STALKNING

**En av dina klasskamrater brukar stalka dig på vägen hem från skolan.
Berättar du för honom eller henne eller dina föräldrar att du inte gillar det?**

Svarsalternativ: Stalkaren / Föräldrarna

Om det inte känns bra att bli stalkad ska man definitivt berätta det för klasskamraten, men i konstruktiv anda och utan att göra personen i fråga generad. Det kan hända att han eller hon inte själv inser att det inte känns bra för dig. Stalkningen kan vara ett klumpigt sätt för personen att uttrycka att han eller hon vill bli bekant med dig. Om det känns hotfullt och läskigt att bli stalkad bör du ta upp det med dina föräldrar.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vad kan stalkningen betyda i den här situationen?
- Vilka alternativ vore bättre än stalkning om klasskamraten vill bli närmare bekant med den stalkade?

TAFSARE

I ditt sommarjobb rör en arbetskompis dig på ett osakligt sätt. Vem berättar du detta för?

Svarsalternativ: Chefen / En vän

Man bör absolut berätta för någon om detta händer. Visst kan man ventilera sin ångest genom att berätta om saken för en vän, men om man vill att tafsandet ska ta slut kan det vara bättre att vända sig till chefen. Det är viktigt att man kan känna sig trygg och säker på sin arbetsplats. Det kan vara svårt att berätta om man blivit antastad, men det är definitivt på den vuxnas ansvar att reda ut situationen. Enligt Finlands lag har alla rätt till fysisk integritet.

Frågor att diskutera i klassen:

- Hur kan man ta upp det hela med chefen?
- Vad kan man göra om chefen inte tar situationen på allvar?
- Hur kunde man inleda diskussionen om man tar upp det hela med arbetskamraten i fråga?

NAKENBILDER

En okänd person skickar en nakenbild till dig i sociala medier. Skickar du bilden till en kompis eller berättar du för en vuxen vad som hänt?

Svarsalternativ: Kompis / Vuxen

Du bör undvika att skicka bilden till en kompis, eftersom du aldrig kan vara säker på vem det är som syns på bilden och om han eller hon själv vill att bilden sprids på nätet. Om möjligt lönar det sig att blockera den okända person som skickat bilden. Dessutom kan du fundera på om du borde ändra dina integritetsinställningar så att inga främlingar kommer åt att skicka meddelanden till dig. Eventuellt kan det löna sig att helt undvika sådana tjänster där det finns en risk för att bli utsatt för trakasserier. Man bör ändå komma ihåg att alla främlingar inte är antastare, varken i det verkliga livet eller på nätet, och ibland kan en ny bekantskap på nätet leda till en trevlig relation.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vad kan man göra i en situation som denna?
- Hur kan man förhindra att ens egna bilder inte börjar cirkulera i sociala medier?

SKJUTS?

Någon i en förbipasserande bil ber dig hoppa in. Antecknar du registernumret eller går du därifrån?

Svarsalternativ: Registernummer / Går därifrån

Även om situationen inte känns hotfull ska man ändå aldrig hoppa in i en okänd persons bil. Om man ändå gör det lönar det sig att hålla mobilen i handen hela tiden så att man vid behov snabbt kan kalla på hjälp. Om man misstänker att personerna i bilen inte har hederliga avsikter lönar det sig att anteckna registernumret och anmäla det till polisen. Polisen kan då tala med föraren och eventuellt förhindra att någon annan hamnar i en farlig situation.

Frågor att diskutera i klassen:

- Varför lönar det sig att anteckna registernumret?
- Vilka risker finns det med att hoppa in i en okänd persons bil?

VAL

Ett skrämmande gräl pågår hemma. Ringer du nödnumret eller går du hem till en kompis och väntar tills situationen har lugnat ner sig?

Svarsalternativ: 112 / Till en kompis

Hemmet borde vara den tryggaste platsen i världen. Om man ständigt känner sig rädd eller otrygg hemma bör man få hjälp i sin situation. Det är bra att berätta om läget t.ex. för en kompis eller en släkting. Också på nätet finns det många hjälpande organisationer som man kan kontakta anonymt och förklara sin situation för. Nödnumret kan man ringa om man oroar sig för sin egen eller någon annans omedelbara säkerhet, och där kan man vid behov bli kopplad till barnskyddsjouren, om man i stället för en ambulans eller polis behöver någon att tala med.

Frågor att diskutera i klassen:

- I vilka situationer kan man ringa nödnumret?
- Vilka alternativ finns det om man vill diskutera situationen i hemmet anonymt?

Webbuppgift: Ta reda på vilken typ av nättjänster det finns som erbjuder ungdomar hjälp.

FRÅN POLISEN?

Någon ringer dig, säger sig vara polis och begär din personbeteckning. Ger du den?

Svarsalternativ: Nej / Ja

De ringer aldrig från polisen bara för att begära någons personbeteckning. Man kan förvisa sig om uppringarens identitet genom att fråga på vilken inrättning han eller hon arbetar och därefter ringa upp polisyrättningen i fråga och be att samtalet kopplas till uppringaren.

Över huvud taget bör man aldrig avslöja sin personbeteckning för någon, förutom i officiella sammanhang. Genom att kombinera olika personuppgifter och bilder som finns på nätet med en personbeteckning kan någon t.ex. lyckas göra inköp i en annan persons namn och ställa till med andra besvär.

I lagen avses med personuppgifter alla slags anteckningar som beskriver en fysisk person eller hans egenskaper eller levnadsförhållanden som kan hänföras till honom själv eller till hans familj eller någon som lever i gemensamt hushåll med honom. I vardagslivet betraktas ofta en persons adress, telefonnummer, fullständiga namn och födelsetid som personuppgifter. Genom att avslöja för mycket om sig själv på nätet riskerar man att bli utsatt för identitetsstöld

Frågor att diskutera i klassen:

- Vad räknas som personuppgifter?
- Vad kan hända om man uppger sin personbeteckning?
- Hur kan man göra för att förvissa sig om en polismans identitet?

EFTERFEST

Den sista personen som kunde ha skjutsat dig hem har redan åkt. Stannar du kvar och sover över i en okänd persons lägenhet?

Svarsalternativ: Stannar kvar / Går hem

I situationer som denna är det viktigt att kunna bedöma fördelarna och nackdelarna med olika alternativ ur ett säkerhetsperspektiv. Det kan vara tryggt och säkert att stanna kvar hos en främling över natten, om också andra personer övernattar där. Alla främlingar utgör inte heller automatiskt ett hot. Med andra ord lönar det sig att lita på sin egen människokänedom och sina instinkter. Om man stannar över natten någonstans bör man meddela sina föräldrar om detta. Att promenera hem ensam i mörkret är inte nödvändigtvis ett särskilt tryggt alternativ, framför allt inte om man är i berusat tillstånd och koordinationsförmågan därmed inte är vad den borde vara.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vad ska man tänka på om man stannar kvar och sover över hos en okänd person?
- I vilken situation är det tryggare att sova över hos en okänd än att promenera hem?

POST!

Du får ett paket på posten som du inte har beställt. Öppnar du paketet eller returnerar du det till posten?

Svarsalternativ: Öppnar / Returnerar

Om det står ditt namn på paketet är det sannolikt avsett för dig, och då kan du utan problem öppna det. Det kan ju vara en gåva eller ett pris som du glömt bort att du vunnit i en tävling. Om däremot någon annans namn står på paketet får du inte öppna det, utan då ska du returnera det till posten. Om du tar emot post som är adresserad till någon annan men inte har möjlighet att föra den till posten kan du också lägga den i en låda för insamling av post eller ge den till postutdelaren. Brev och paket som är adresserade till någon annan får inte öppnas, eftersom hemligheten i fråga om förtroliga meddelanden hör till vars och ens grundläggande fri- och rättigheter. Detta gäller även elektroniska meddelanden.

Frågor att diskutera i klassen:

- I vilka situationer får man öppna ett paket och när får man inte göra det?
- Vad ska man göra om man får ett e-postmeddelande som innehåller känsliga uppgifter och som är adresserat till någon annan?

LÄS MER OM INTEGRITET OCH PERSONLIGA GRÄNSER

- Amnesty's material om fostran i mänskliga rättigheter:
<http://www.ihmisoikeudet.net/files/uploads/2015/11/Mun-rajat.pdf>
- Institutet för hälsa och välfärds handledning om kunskaper i säkerhet för unga: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90817/Opas_21%20_verkko.pdf?sequence=1 (på finska)
- Institutet för hälsa och välfärds handbok för barnskyddet, särskilt kapitlet om misshandel och sexuellt utnyttjande: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvaksikaytto> (på finska)
- Material som producerats inom ramen för ett projekt vid Helsingfors universitet om framtida lärares säkerhetskunskaper:
<http://blogs.helsinki.fi/turvataidot/kehittamistehtavat/> (på finska)

HANTERING AV VARDAGEN

Något förenklat kan man säga att en balanserad vardag för en högstadielev består av tillräckligt med sömn, motion, hobbyer, skolgång och sociala relationer. Man vet att 2000-talets ungdomar är mer stressade och har mer sömnproblem än tidigare. Även övergången från ett skolestadium till ett annat upplevs som stressande, och i synnerhet flickor upplever stress när de övergår från grundskolan till gymnasiet.

Ett annat centralt element i ungdomarnas vardag förutom skolgången är processen med att bli självständig och komma på vad man verkligen vill göra i livet. I och med självständighetsprocessen övar ungdomarna sig i att ta konsekvenserna av sina handlingar i större utsträckning än tidigare. Om de t.ex. spelar dataspel eller är aktiva i sociala medier långt in på småtimmarna får dettaoundvikligen konsekvenser för hur de mår följande dag och hur det går i skolan. Det betyder inte att det i sig skulle vara destruktivt att spela dataspel eller vara aktiv i sociala medier, men med tanke på ungdomarnas övergripande välbefinnande lönar det sig för dem att fundera på vilken typ av vardag de vill bygga upp och vilka metoder de kan använda för att hantera sin vardag.

I samband med det arbete som utförs för att förebygga utanförskap talas det ofta om att alla barn och unga bör ha minst en hobby. fördelarna med att ha en givande hobby är många: de sociala relationerna blir djupare och mer omfattande, den unga blir på bättre humör, får förkovra sina kunskaper och får känna sig uppskattad och bra på något område. Alla dessa fördelar engagerar den unga i samhället och bidrar till att förebygga utanförskap.

Man kan inte nog betona betydelsen av motion i vardagen. Vanligtvis motionerar 12–14-åringarna ännu enligt rekommendationerna, men sedan sker det en svacka vid 15 års ålder. En fritidsundersökning från 2016 visar att denna svacka emellertid har blivit mer kortvarig och att de unga hittar tillbaka till motionsaktiviteterna något tidigare jämfört med situationen för några år sedan. Det är bra att regelbundet diskutera hur de unga förhåller sig till motion. Som utgångsläge fungerar inspiration bättre än påtryckning.

De beslut som måste fattas i vardagen kan ibland kännas förvånansvärt tunga. Det är ändå viktigt att den unga ges utrymme att pröva olika lösningsmodeller. Det kräver övning och experiment att lära sig fatta egna beslut, undvika och hantera konflikter och klara sig självständigt i olika sociala situationer. Den unga tar ansvar för flera delområden i sitt liv mer självständigt än tidigare, och det är viktigt att han eller hon mitt i sin kaotiska identitetsformning har stöd av pålitliga vuxna.

FOTIS ELLER PROV?

En kompis ber dig hänga med och sparka boll. Följer du med eller stannar du hemma för att plugga inför ett prov?

Svarsalternativ: Fotis / Pluggar

I en situation som denna upplever den unga ett yttre tryck: det gäller att välja mellan kompisarna och skolan. I högstadieåldern kan idrottshobbyerna bli mycket krävande, och också kräva mycket tid. Valet att satsa på fotboll på bekostnaden av ett prov kan t.ex. bero på att laget har en synnerligen viktig match framför sig. Ibland kan det hända att den unga väljer att gå på en fest eller tillbringa tid med kompisarna. Det gäller att bedöma situationen som en helhet: lönar det sig på lång sikt att just den här gången prioritera fotbollen/ en fest eller skolgången?

Frågor att diskutera i klassen:

- Hur känns det att låta bli att gå på en träning/en fest på grund av ett skolarbete som ska göras nästa dag?
- I vilken situation kan det vara smartare att prioritera en träning eller en fest i stället för skolan?
- Hur planerar du din vecka i allmänhet?

VITSORD

Du har pluggat hårt inför ett prov men får ett dåligt vitsord. Begär du hjälp av läraren eller kämpar du vidare själv?

Svarsalternativ: Läraren / Själv

Ett misslyckande kan tära hårt på den ungas självkänsla, i synnerhet om han eller hon har satsat hårt på att prestera väl. Det hör till livet att kunna hantera besvikelser och osäkerhets känslor, men ungdomarna behöver stöd och förebilder för dessa situationer.

I en situation som denna kan man uppmuntra den unga att diskutera saken med den lärare som ansvarar för provet. Med tanke på inlärningserfarenheten vore det bra om den unga fick en chans att tillsammans med läraren gå igenom provet närmare. Den unga bör få stöd för att han eller hon ska känna att det lönar sig att också i fortsättningen plugga hårt inför ett prov. Ibland kan det emellertid vara enklare för den unga att gå igenom provet med någon annan lärare, som kan göra en professionell bedömning av situationen men från en utomståendes perspektiv.

Frågor att diskutera i klassen:

- Vad kan det vara fråga om i denna situation?
- Varför lönar det sig att gå och diskutera med läraren??

PÅ FEST?

Dina föräldrar förbjuder dig att gå på en fest. Vad gör du?

Svarsalternativ: Stannar hemma / Går ändå

När ungdomarna börjar vara ute med kompisarna allt oftare på kvällarna resulterar det i svallande känslor i många familjer. Föräldrarna vill skydda den unga och kan ibland förbjuda honom eller henne från att gå t.ex. på en fest, framför allt om det inte finns någon vuxen på plats. För den unga är det en utmanande situation, eftersom det är viktigt att värna om vänskapsrelationerna och att vara med där det händer. Många föräldrar oroar sig över ungdomarnas alkohol- och drogmissbruk och sexuella moral. Det lönar sig att diskutera föräldrarnas oro därhemma och ställa upp gränser som bägge parterna är nöjda med.

De unga kan i sin tur uppleva föräldrarnas kontrollbehov som frustrerande och kvävande. I takt med att de växer upp kommer man i familjerna att förhandla om hemkomsttider och andra gränser om och om igen. Ungdomarna kan också ha mycket olika hemkomsttider sinsemellan. En ideal lösning skulle vara att de unga förhandlar sinsemellan om gemensamma hemkomsttider, så att de också kan hänvisa till dessa i förhandlingarna med den egna familjen.

Frågor att diskutera i klassen:

- Varför förbjuder föräldrar ibland ungdomarna från att gå på en fest?
- Hur kommer ni överens om kvällsprogram därhemma?

HOBBY

Du överväger att börja med en ny hobby. Ska du välja en idrottsgren eller fotografering?

Svarsalternativ: Idrott / Fotografering

Många hittar en hobby i sina ungdomsår som sedan följer med dem genom hela livet och kanske någon gång rentav blir deras yrke. Det är viktigt att man som ung får pröva på olika saker och bygga upp sin identitet på egen hand. Ungdomarna kan uppleva ett tryck på att börja med en viss typ av hobby och bli bemötta med förundran om de i stället väljer något som avviker från kompisarnas hobbyer. En del hobbyer upplevs också som mycket könsrollsbundna, och det är därför viktigt att stödja den unga till att hitta sin "egen grej", oavsett vad andra tycker och tänker.

Många hobbyer präglas av teknik, t.ex. vloggning, fotografering eller spel. Genom fotografering övar man sig i visuella och tekniska färdigheter och får dessutom uttrycka sig själv. Unga som t.ex. är intresserade av fotografering kan uppmuntras till att söka sig till en lokal hobbygrupp eller en webbgemenskap, där de får inspiration, lärdomar och stöd.

Frågor att diskutera i klassen:

- När har du senast provat på en ny hobby? Vad var det?
- Hur göra för att hitta en hobby man gillar?
- Gillar du att motionera eller känns det motbjudande att gå på träningar? Hur har din attityd till motion förändrats under de senaste åren?

VAL

Du ska börja med en ny hobby, men så visar det sig att din vän inte kan följa med dig som ni kommit överens om. Börjar du ändå själv?

Svarsalternativ: Ja / Nej

Det är lättare att börja med en ny hobby tillsammans med en kompis. Ibland är den största motiverande faktorn till att börja med en hobby uttryckligen att få tillbringa tid med en kompis. Om det skulle visa sig att kompisen får förhinder vore det ändå bra om den unga själv prövar på den nya hobbyn, även om det känns lite spännande. Man bör uppmuntra den unga till att fundera på vad han eller hon själv vill göra, oberoende av någon annan.

Frågor att diskutera i klassen:

- Hurdana hobbyer är det lättare att börja med tillsammans med en kompis än ensam?
- Vad gillar du att göra på egen hand?
- På vilka grunder har du valt din egen hobby?

TELEFON

Du hittar en telefon på marken. För du den till polisen eller lägger du ut ett meddelande om hittegods i sociala medier?

Svarsalternativ: Polisen / Sociala medier

Det kan uppstå många olika situationer i vardagen som kräver en omedelbar reaktionsförmåga. Man kan t.ex. hitta en plånbok, telefon, ring eller skolväska på gatan eller på en busshållplats. I sådana fall kan man alltid ringa polisen, som administrerar hittegodsverksamheten i hela landet. I hittegodslagen anges när ett hittegods ska lämnas till polisen eller till hittegodsbyrån.

Ibland hittar man lättare ägaren till ett hittegods genom att vara aktiv i omgivningen kring fyndplatsen. En del lägger upp en anmälan om hittegods på anslagstavlor i de närliggande butikerna, men ett effektivare sätt nuförtiden är att lägga ut ett meddelande om hittegods inom en lokal Facebook-grupp. Det lönar sig inte att avslöja för mycket detaljer om hittegods i meddelandet, t.ex. telefonens modell eller färg. När det gäller mer värdefullt hittegods lönar det sig att alltid vara i kontakt också med myndigheterna för att förvissa sig om att hittegods går till rätt person.

Frågor att diskutera i klassen:

- Har du någon gång fyndat hittegods? Hur löste sig situationen?
- Vad ska man tänka på när man lägger ut ett meddelande om hittegods i sociala medier?

LÄS MER OM UNGAS HANTERING AV VARDAGEN:

- Verktyg för mentalt välbefinnande på webbplatsen Psykporten:
https://www.mielenterveystalo.fi/sv/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/itsehoito/tyokaluja_itsehoito/Pages/default.aspx
- I dag kan man allt oftare lära sig nya färdigheter på nätet. På Yles webbplats för lärande finns ett stort urval av gratis material för den som vill lära sig något nytt: <https://yle.fi/aihe/oppiminen> (på finska)
- En ung människa som har svårt att hantera sin vardag kan få hjälp och råd via Navigatorn. Navigatorn finns på närmare 40 orter runt om i Finland och erbjuder snabbt information och vägledning enligt behov: <http://ohjaamot.fi/>
- Ungdomsliv.fi är en webbplats med informations- och rådgivningstjänster samt informativt material om de ungas liv: www.nuortenelämä.fi

Sisäministeriö PL 26, 00023 Valtioneuvosto

Inrikesministeriet PB 26, 00023 Statsrådet

www.intermin.fi

SISÄMINISTERIÖ
INRIKESMINISTERIET